

Bajka Ivane Brlić Mažuranić - Ribar Palunko i njegova žena kao poticaj pisanom stvaralaštvu učenika

Par, Antonia

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:128825>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Antonia Par

**Bajka Ivane Brlić-Mažuranić – *Ribar Palunko i njegova žena* kao poticaj
pisanom stvaralaštvu učenika**

**A fairy tale by Ivana Brlić-Mažuranić – *Ribar Palunko i njegova žena* as an
encouragement of students' written creativity**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Antonia Par

Matični broj:

0009067494

Bajka Ivane Brlić-Mažuranić – *Ribar Palunko i njegova žena* kao poticaj
pisanom stvaralaštvu učenika

A fairy tale by Ivana Brlić-Mažuranić – *Ribar Palunko i njegova žena* as an
encouragement of students' written creativity

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Karol Visinko, red. prof.

Rijeka, 2020.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova Bajka Ivane Brlić-Mažuranić – *Ribar Palunko i njegova žena* kao poticaj pisanom stvaralaštvu učenika izradila samostalno pod mentorstvom dr. sc. Karol Visinko, red. prof.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Antonia Par

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Bajka – specifičnost njezina položaja tijekom vremena	3
3. Bajka u osnovnoj i srednjoj školi.....	7
4. Ivana Brlić-Mažuranić – život i djelo.....	15
4.1. Ivana Brlić-Mažuranić – <i>hrvatski Andersen</i>	15
4.2. Književno stvaralaštvo.....	17
4.3. <i>Priče iz davnine</i>	19
5. <i>Priče iz davnine</i> – stilska obilježja zbirke.....	22
5.1. Frazemi.....	22
5.2. Deseterac.....	24
5.3. Usmena književnost i formulativnost.....	27
5.4. Poetika.....	31
6. Istraživanje na predlošku odabrane bajke Ivane Brlić-Mažuranić.....	33
6.1. Metodologija.....	34
6.2. <i>Ribar Palunko i njegova žena</i>	35
6.3. Utjecaj <i>Priča iz davnine</i> na pisano stvaralaštvo učenika.....	43
6.4. Pisanje.....	46
7. Zaključak.....	51
8. Literatura.....	53

1. Uvod

Hrvatska književnost od samih svojih početaka predstavlja važno životno područje i jedan je od temeljnih pokazatelja hrvatske bogate kulture, povijesti i tradicije.

Riječ je o jednom od identiteta po kojima je prepoznatljiv hrvatski narod. Mnogi od hrvatskih književnika ostavili su neizbrisiv i vječni trag, a njihova djela čitaju, analiziraju, proučavaju, komentiraju brojne generacije.

Jedna od najčitanijih književnica naših prostora svakako je Ivana Brlić-Mažuranić. Upravo će o njoj biti riječi u radu koji će biti podijeljen na dva dijela. U prvome će se dijelu rada istražiti pojam bajke i život, rad te utjecaj Ivane Brlić-Mažuranić, a u drugome će dijelu biti analizirana jedna od njezinih bajki iz *Priča iz davnina* u poveznici s poticajem na pisano stvaralaštvo učenika. Poznato je da bajke različito utječu na svaku osobu, a pouka koja se nalazi na samome kraju potiče sve nas na razmišljanje.

Nakon dužeg promišljanja o temi, izbor je sveden na jednu od najvećih hrvatskih književnica svih vremena iz više razloga. Ponajprije, Ivana Brlić-Mažuranić predstavlja veliki izazov za istraživanje, a njezine bajke zaslužuju posebnu pozornost jer su jedno od rijetkih djela koja prate učenike od najranije dobi. Ono što je posebno zanimljivo, jest činjenica da se njezina djela mogu proučavati i analizirati iz različitih perspektiva, polazeći od najjednostavnije do najsloženije razine.

Priče iz davnine predstavljaju vrlo kompleksno djelo na jezičnoj, stilskoj, poetskoj, interpretativnoj razini kako za djecu, tako i za odraslog čitatelja, što i potvrđuju dosadašnja istraživanja. Učenicima osnovne škole poteškoće zadaju i mnogo jednostavniji tekstovi iz razloga jer je njihov rječnik u procesu razvijanja, dok je odrasli čitatelj u boljoj poziciji jer na temelju svoga tekstnog i životnog iskustva može dokučiti misao i sliku u cijelosti. Stoga, od čitatelja se zahtijeva visoka razina angažiranosti i pažnje

jer nas Ivana Brlić-Mažuranić svojim stilom pisanja i tematikom uvodi u jedinstven i osebujan svijet stvarnih i nestvarnih likova te njihovih pustolovina. Upravo je to jedan od segmenata zašto učenici vole Ivaninu zbirku te na temelju njezinih bajki i sami pokušavaju pisati.

Bajka u kojoj pratimo više od jednog tijeka radnje jest *Ribar Palunko i njegova žena*. Kao takva je učenicima zahtjevnija od ostalih bajki unutar zbirke *Priče iz davnine*, a riječ je i o bajkama kao što su *Šuma Striborova* i *Regoč*. Sve su to razlozi koji su bili dodatni poticaj kod izbora spomenute bajke, a nastojat će se pokazati i kako učenici motivirani ovom bajkom mogu biti potaknuti na samostalno pisano stvaranje.

Kao što je spomenuto, prije same analize djela, valja napomenuti pojam i važnost bajki općenito te njihov utjecaj u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju. Nakon toga, uslijedit će prikaz autoričina života i djela u čemu će pomoći stručna literatura.

Cilj ovog rada je prikazati kako na učenički rad utječu jezik, tema i motivi koje je koristila sama Ivana Brlić-Mažuranić. Pored toga, u cilju je i istaknuti kako se učenici razvijaju izvana i iznutra, čitajući bajke na različitim obrazovnim razinama te kako one djeluju na njihov rječnik, jezično usmeno i pisano izražavanje.

Stvaralaštvo Ivane Brlić-Mažuranić, započeto prije sto godina, još i danas osvaja ljepotom čitatelje, pogotovo one najmlađe, a njezina djela žive dugo u dječjem sjećanju. Njezino se stvaralaštvo promatra u okviru dječje književnosti zahvaljujući uspjehu njezine zbirke, no riječ je o umjetnici za čijim bi djelima trebali posegnuti i odrasli. Smatram da još uvijek postoji mnogo prostora koji tek treba istražiti kako bi se dobila cjelovita slika njezinoga lika i djela.

2. Bajka – specifičnost njezina položaja tijekom vremena

Bajka je specifična književna vrsta u kojoj se susreću zbiljski i nadnaravni svijet. Ponajprije se povezuje s najmlađim naraštajima koji tek počinju otkrivati svijet oko sebe povezujući ga sa svijetom iz bajki. Često dolazi do identifikacije djeteta s pozitivnim likovima u bajci, dok određene osobine i karakteristike likova mogu se povezati sa stvarnošću. Postoji niz definicija kojima se objašnjava što je bajka.

Milivoj Solar (2005) bajku promatra kao *osobitu književnu vrstu u kojoj se čudesno i nadnaravno prepleće sa zbiljskim na takav način da između prirodnog i natprirodnog, stvarnog i izmišljenog, mogućeg i nemogućeg, nema pravih suprotnosti* (Solar, 2005: 213). Bajke su se na taj način neprestano razvijale i premostile razlike između stvarnosti i mašte te razvile jedinstveni svijet u kojemu ne postoje granice, barem ne onakve kakve postoje u stvarnosti.

Vladimir Anić u *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* definira bajku u smislu kratke poetske priče koja ima fantastičan sadržaj, priče o nevjerojatnim doživljajima stvarnih bića koja se susreću s izmišljenim bićima (vidi Anić, 2006: 51).

Dubravka Težak i Stjepan Težak u *Interpretaciji bajke* iznose da je bajka *svaka priča, narodna ili umjetnička, u kojoj je slika svijeta izgrađena na iracionalnim, nadnaravnim elementima, priča u kojoj je, baš kao u crtanom filmu, sve moguće* (Težak, D.; Težak, S., 1997: 7). Prema tome, bajka je književna vrsta koja obuhvaća jednostavne čudesne priče primitivnog čovjeka u kojima glavni junak napušta svoju svakidašnju okolinu i krene na putovanje u kraljevstvo čuda. Ondje sretno i uspješno prebrodi sve teškoće te se kao pobjednik vraća u svakidašnji svijet (vidi Težak, D.; Težak, S., 1997: 7).

Vladimir Biti bajku promatra kroz prizmu pripovjedne vrste u kojoj se, *stjecajem okolnosti, u živoj raspravi iskušavale gotovo sve važnije konstitutivne opreke suvremene književne teorije: umjetnička/narodna književnost, usmena/pisana književnost, jednostavni/složeni oblici, dovršeni/nedovršeni oblici, forma/struktura, arhetip/fenotip, dramatis persona/aktant, motiv/sklop, povijest/teorija, gramatika/pragmatika itd.* (Biti, 2000: 29).

Na samom početku bajke se nisu zapisivale, već su se prenosile usmenim putem s koljena na koljeno. Posebno je zanimljivo što prve bajke uopće nisu bile pisane za djecu, nego za odrasle, no bez obzira na to, mogle su se pričati i djeci. Tome u prilog idu i mišljenja Crnkovića i Težaka koji napominju da je od davnina postojala književnost koja nije bila namijenjena djeci, ali im je bila dostupna, što znači da su djeca s odraslima dijelila narodno književno blago i uživala u njemu na svoj način (vidi Crnković i Težak, 2002: 39-40).

Iz svega je ovoga vidljivo kako se sve te definicije dodiruju u jednom središtu jer im je svima zajedničko ono čudesno, čarobno i fantastično koje zapravo nikoga ne začuđuje.

Svaka je bajka čarobno ogledalo koje održava neke izraze našeg nutarnjeg svijeta i korake nužne za razvoj od nezrelosti do zrelosti. Za one koji urone u ono što bajka ima priopćiti, ona postaje duboko, mirno jezero, koje isprva kao da održava samo našu vlastitu sliku, ali ubrzo iza nje otkrivamo unutarnje nemire svoje duše – njenu dubinu i putove postignuća mira u sebi i pomirbe sa svijetom, što je nagrada za naše napore (Bettelheim, 2000: 265).

Zbog svega toga, na bajku se uglavnom gleda s pozitivne strane jer govoreći o njoj kao o književnoj vrsti, bajka pomaže tijekom prevladavanja, savladavanja, pronalaženja odgovora o smislu života. Čitateljima, neovisno o njihovoj dobi, pruža odgovore na vječna pitanja.

Kad se, dakle, uzmu u obzir svi razlozi protiv bajke i za nju, i kad se prouče potrebe djeteta predškolske i rane školske dobi, jasno je da je bajka, pravilno i u pravo vrijeme upotrijebljena, djetetu ne samo korisna nego i nužno potrebna. Dakako, svaka zloupotreba bajke, svako pretjerivanje, pored slabog i nikakvog objašnjavanja, može nanijeti štetu ili umanjiti korist od bajke, neumorne pratilice čovjeka na putu njegova uspjeha... (Crnković, 1990: 24).

Bajke sadrže formulaične završetke u kojima je vidljivo da se vrijeme ne prekida, već se nastavlja. Glavni se junak uvijek žrtvuje za svoju ljubav, obitelj, čak i narod, stoga bajka potvrđuje osjećaje vjernosti i solidarnosti žrtvovanja za svoga bližnjega. Na taj način čitatelj shvaća kako je za sretan život potrebno savladati poteškoće, opasnosti i prepreke. Osim toga, bajka je pokazatelj i neizmjerne roditeljske ljubavi prema djeci (vidi Hranjec, 2009: 137).

Također valja napomenuti da u bajkama postoji katarza jer radnja završava sretno, a samim time čitatelj, osobito mlađi, na taj način rješava svoju tjeskobu, pročišćuje osjećaje (vidi Bettelheim, u: Hranjec, 2009: 137).

Možemo reći da se bajka sastoji od zapleta, razvoja i zaključka, dok vrijeme i mjesto nisu određeni. Čitajući bajke, učenici se susreću s fantastičnim likovima, prizorima i događajima, uče o vjeri u pravdu i istinu, te postojanju i razlikama dobra i zla. Bajke šalju različite poruke i pouke. Svakim novim čitanjem otkrivaju se novi elementi te se ulazi sve dublje u materiju teksta, a sam je tekst jedinstven na više razina, a zašto je to tako, može dijelom otkriti citat u nastavku.

Bajke dotiču našu dušu, dubine našeg bića u kojima se nalaze duboka i samo naša iskustva, kao što su ljubav i tuga, bijes i sram, ponos i strah... To je ujedno i tajna umjetnosti, tajna poezije: u pjesmi nekog pjesnika, u slici, prepoznamo ponovo sebe. Jednako tako prepoznamo se u mnogim bajkama... (Velički, 2013: 17).

Dakle, čitajući bajku ili bilo koje drugo književno djelo, čitatelj osjeća posebnu povezanost s tim djelom. Sve što osjeća, zamišlja, dodatno osnažuje tu jedinstvenu i neponovljivu vezu između djela i čitatelja. Na svakog čitatelja bajka ostavlja određeni trag. Svatko je zamisli, doživi i prezentira na svoj jedinstveni način. U tome i jest njezina čar i posebnost.

Bez obzira na sve pozitivne strane i elemente koje sadrži bajka, mnogo je onih koji se ovoj književnoj vrsti strogo protive te je smatraju štetnom za razvoj djeteta, odnosno učenika. Najčešće se može čuti kako bajka podržava praznovjerje, udaljava čitatelja od stvarnosti. Nadalje, mnogi smatraju kako neke bajke imaju neprimjeren sadržaj, a nasilne i zastrašujuće scene mogu kod djeteta pobuditi strahove i traume za cijeli život. Također, zbog pojave stalnih likova, čitatelj razvija pozitivne emocije prema princezi, princu, kraljici i kralju, dok prema negativnim likovima redovito razvija osjećaj ljutnje, bijesa i prijezira, što se može prenijeti i u stvarnost. Kao što sam tekst bajke sadrži pozitivne i negativne elemente, tako ih sadrži i bajka kao književna vrsta.

Protivnici bajke imaju konkretne argumente, baš kao i njezini poklonici. Međutim, obje strane trebaju prihvatiti činjenicu da je bajka suputnik svakoga djeteta i učenika, čak i odrasle osobe. Kao takva čini važan i neizostavan dio iz ljudskoga života. Zbog toga bajku treba pažljivo analizirati te približiti i objasniti učenicima na njima prihvatljiv način kako bi oni sami bili u mogućnosti procijeniti, ocijeniti i na temelju svojih stavova oblikovati vlastito kritičko, ali realno mišljenje.

3. Bajka u osnovnoj i srednjoj školi

Dosadašnja istraživanja koja su provedena potvrđuju da su bajke nezaobilazne u odrastanju svakog djeteta. Djeca ih rado slušaju i čitaju, vole bajku jer su uvijek dobri likovi nagrađeni, a zli kažnjeni, poistovjećuju se s bajkom te priželjkuju sretan rasplet i u stvarnome životu.

Prvi je susret s bajkom na samome početku književnoga odgoja i obrazovanja, a to je u obitelji. Roditelji djeci češće pričaju bajke nego čitaju, a to je obično uvečer, prije spavanja.

Tim činom dijete ulazi u svijet knjiga i dolazi do prvog dodira s književnošću, a osim toga dolazi i do povezanosti i bliskosti između roditelja i djeteta. Druženje djeteta i roditelja s poetskim izrazom trebalo bi biti redovito jer je velika mogućnost da će dijete na taj način zavoljeti svijet knjiga.

Oni najmlađi s posebnom pozornošću prate tijek radnje u bajci, što im omogućuje razvoj kreativnosti, mašte, njihova unutarnjeg svijeta i emocija. U toj dobi sve ostaje na površinskoj razini koja se tijekom samog odrastanja i obrazovanja produbljuje. Kasnije, svaka bajka u nama budi poticaj za nadogradnju našeg umjetničkog svijeta. Nerijetko, bajku povezujemo s etikom.

Jedno od obilježja dječje književnosti je upravo etičnost. Pojam etičnosti možemo definirati kao zbir pozitivnih ljudskih vrijednosti. Na temelju svega toga postavlja se pitanje koji sve elementi bajku čine etičnom.

Hranjec u svom radu *Etičnost bajke ili: Zašto bajka djetetu?* donosi osam teza, od kojih bih istakla sljedeće:

1. *U borbi zlog i dobrog ovo drugo uvijek pobjeđuje (osobito u usmenoj bajci).*

2. *Bajka dijete poučava da je sretan, valjan život nadohvat, samo je do njega potrebno svladati teškoće i pogibelji (Per apera ad astra!). A u tome svakom dobrom junaku pomažu dobri dusi i Bog.*

3. *Bajka je dar ljubavi djetetu jer mu ne prijeti nego mu kao dobra prijateljica priopćuje životni nauk, a nizom primjera pruža dokaz o snazi ljubavi, osobito roditeljske, ma kakva god djeca bila.*

Osim spomenutih teza, Hranjec kaže kako se temama, motivima i likovima djetetu mogu najbolje predstaviti životne istine i načela za što navodi nekoliko primjera iz antologije Joze Vrkića *Hrvatske bajke*. Riječ je o sljedećim tekstovima: *Jež kraljev zet, Zmija mladoženja, Žabica kraljica, Maćeha i pastorka. Jež kraljev zet* svjedoči o snazi roditeljske ljubavi, ali i o držanju zadane riječi.

Bajke su prisutne u osnovnoškolskom te srednjoškolskom obrazovanju. Smatra se da su nastale iz narodne tradicije i jedan su od najstarijih oblika usmenog narodnog stvaralaštva.

Ako promotrimo prisutnost bajke u području obrazovanja, svakako je češća u osnovnoj nego u srednjoj školi. Analiza bajke započinje na početnom stupnju obrazovanja kada učenici na klasičnim primjerima bajke uče o sastavnicama dječje priče. Susreću se s poznatim bajkama njemačkih pisaca bajki - braće Grimm. Njihove najpoznatije bajke su: *Ivica i Marica, Kraljević žabac, Vuk i sedam kozlića, Pepeljuga, Matovilka, Snjeguljica i sedam patuljaka* i mnoge druge.

Osim braće Grimm ne smijemo zaboraviti ni bajke danskog književnika Hansa Christiana Andersena kao što su *Snježna kraljica, Mala sirena, Djevojčica sa žigicama i druge*.

Dakle, bajke prate rast i razvoj djeteta u krugu obitelji, a kasnije učenika, od predškolske, školske, pa sve do odrasle dobi.

Načelo kontinuiteta očituje se u tome što se pripovjedna proza pojavljuje u svim razredima osnovne i srednje škole, a načelo vertikalnog

slijeda odražava težnju za postupnim usvajanjem i produbljivanjem temeljnih kategorija na kojima se izgrađuje svijet pripovjednog djela (Rosandić, 1986: 482).

Bajka je svakako književna vrsta s kojom se učenici upoznaju i susreću na svakom stupnju svojega obrazovanja o čemu svjedoči program kurikuluma.

Odgojno-obrazovni ciklusi jesu odgojno-obrazovna razvojna razdoblja učenika koja čine jednu cjelinu. Obuhvaćaju nekoliko godina školovanja tijekom određene odgojnoobrazovne razine te imaju zajedničke odgojno-obrazovne ciljeve, odnosno očekivanja što sve učenik treba postići u određenom razvojnom ciklusu. Odgojno-obrazovni ciklusi temelje se na razvojnim fazama učenika. Nacionalni okvirni kurikulum određuje četiri odgojno-obrazovna ciklusa za stjecanje temeljnih kompetencija. Oni su redom: Prvi ciklus koji čine I., II., III. i IV. razred osnovne škole. Drugi ciklus koji čine V. i VI. razred osnovne škole. Treći ciklus koji čine VII. i VIII. razred osnovne škole. Četvrti ciklus odnosi se na I. i II. razred srednjih strukovnih i umjetničkih škola, dok u gimnazijama obuhvaća sva četiri razreda. Treba imati na umu da se u srednjim strukovnim i umjetničkim školama općeobrazovni sadržaji mogu poučavati i u završnim razredima, ovisno o profilu i potrebama škole, odnosno učenika (https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf?fbclid=IwAR345ORk_RjMPY6xgKYN_tqdZZikon6yZob1fnqEvQjiUm2gF_ecboQTys, 12. 8. 2020.).

Učenici se s bajkom susreću već u prvome razredu osnovne škole. Mogli bismo reći kako se radi o osnovnoj razini. U prvome ciklusu učenici mogu i znaju odabrati temu, izvore i namjenu za čitanje zadanih ili samostalno odabranih jednostavnih tekstova, prepoznaju važnost čitanja, sposobni su izdvojiti ključne riječi, ideje i jezična obilježja tekstova koje čitaju, ovladati tehnikama čitanja, strategijama samostalnoga ili suradničkog

učenja, steći zanimanje i pozitivan stav te kulturu prema čitanju, prepoznati važnost jednostavnih neknjiževnih i književnoumjetničkih tekstova. Ta svoja znanja potom povezuju s pisanjem. Sposobni su oblikovati i napisati jednostavne funkcionalne i stvaralačke, zadane i samostalno odabrane, vezane tekstove, zatim primijeniti gramatičku i pravopisnu normu te rječnik u skladu s dobi i obilježjima zadanih ili samostalno odabranih tekstova (https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulu_m.pdf?fbclid=IwAR345ORk_RjMPY6xgKYN_tqdZZikon6yZob1fnqEvQjiUm2gF_ecboQTys, 12. 8. 2020.).

U drugome se ciklusu učenikovo znanje proširuje i nastavlja na već usvojene sadržaje iz prvoga ciklusa. Učenici će uz dosadašnja znanja biti spremni razlikovati, odabrati i primijeniti veći broj kognitivnih, metakognitivnih strategija prije i tijekom čitanja jednostavnijih tekstova, izdvojiti bitne podatke i pojedinosti zadanih ili slobodno odabranih tekstova. Tijekom čitanja će moći procijeniti sadržajne, jezične i teorijske podatke o pročitanoj tekstu, protumačiti nepoznate jednostavnije neknjiževne i književnoumjetničke tekstove. Što se pak pisanja tiče, učenici će biti u mogućnosti oblikovati i napisati jednostavnije vezane tekstove, primijeniti veću razinu jezične norme i rječnik u skladu s dobi

(https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf?fbclid=IwAR345ORk_RjMPY6xgKYN_tqdZZikon6yZob1fnqEvQjiUm2gF_ecboQTys, 12. 8. 2020.).

U trećem će ciklusu učenici moći primijeniti sva prethodno navedena znanja, ali na složenijim neknjiževnim i književnoumjetničkim tekstovima, dok se u četvrtom ciklusu od učenika očekuje mogućnost i sposobnost kvalitetnog pristupanja složenim tekstovima. Promatrajući učenikove mogućnosti iz perspektive pisanja, bit će sposobni oblikovati i napisati složenije vezane tekstove te primijeniti viši stupanj znanja gramatičkih i pravopisnih normi

https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf?fbclid=IwAR345ORk_RjMPY6xgKYN_tqdZZikon6yZob1fnqEvQjium2gF_ecboQTys, 12. 8. 2020.).

Na popisu lektire, kao jedno od obvezatnih naslova, nalaze se *Priče iz davnine* Ivane Brlić Mažuranić. Osim te bajke, možemo spomenuti i *Bajku o vratima* Danijela Dragojevića.

Također, valja napomenuti učenje sadržaja s područja jezika koje je povezano s bajkama, osobito s *Pričama iz davnina*. Učenici uče glagolska vremena aorist, imperfekt i pluskvamperfekt. Sve su to vremena koja izriču radnje u prošlosti, a koriste se u bajkama. Iako iz konteksta učenici shvaćaju sadržaj bajke, teško im je savladati sam jezik. Učenjem pravila o spomenutim glagolskim vremenima, učenicima je lakše shvatiti i jezik i sadržaj, a samim time brže usvajaju i povezuju znanja iz različitih područja.

Kako učenici odrastaju, tako se udaljavaju od svojih prvih znanja u vezi s bajkom i upoznaju nove elemente u novim naslovima koji su pomno birani, ali su vrlo rijetki.

Prema svemu sudeći, bajka ima najveću ulogu u razdoblju od prvog do četvrtog razreda. U kasnijim se razredima njezina uloga smanjuje, ali je i dalje prisutna, što ovisi i o samim učiteljima. Učitelj može i sam prema čitalačkim i perceptivnim mogućnostima svojih učenika odlučiti u kojem razredu će obraditi koju bajku (Težak, D.; Težak, S., 1997: 17).

Književnost se u srednjoj školi nastavlja na osnovnoškolske sadržaje. U osnovnoj se školi nastava književnosti obrađuje tematski, dok se u srednjoj školi obrađuje kronološki prema književnim razdobljima.

Ako promotrimo pojavnost bajke u srednjoj školi, vidimo da se bajka pojavljuje u prvome razredu gimnazije i strukovne škole. Učenici o bajci sada uče s književnopovijesnoga i književnoteorijskoga gledišta. Nastavnicima se nudi mogućnost osobnog odabira primjera bajke.

Bajke mogu biti učenicima izvrstan poticaj za stvaralaštvo u jeziku te poticaj u njihovoj usmenoj i pisanoj uporabi. Tome u prilog ide istraživanje koje je provela Karol Visinko. Naime, autorica u svojoj knjizi *Dječja priča* ističe utjecaj priča Ivane Brlić-Mažuranić na pisano stvaralaštvo učenika. U svoje je istraživanje uključila učenike nižih i viših razreda osnovnih škola.

Učenici su dobili mogućnost izbora o tome što će pisati kako bi na najbolji mogući način pokazali koliko su uživali u svom čitanju *Priča iz davnine*. Ponuđene su im teme sastavaka poput *Malik Tintilinić i ja u borbi protiv zla*, *Susreo sam Regoča*, *Ribar Palunko u Šumi Striborovoj*, *Posjetio sam Kralja Morskoga...* Osim sastavaka, učenici su mogli napisati pjesmu, pismo, razgovor, kraći igrokaz ili neku svoju zamisao kojom bi dodatno iskazali originalnost u pisanome stvaralaštvu. Pored oblika jezičnoga izražavanja, učenicima je ponuđeno i nekoliko potencijalnih naslova. Visinko je naposljetku provela kvantitativnu i kvalitativnu analizu rezultata istraživanja (vidi Visinko, 2009: 146).

S gledišta kvantitativne analize osvrnula se na broj i temu radova te izbor oblika jezičnoga izražavanja. Ukupno je nastalo 360 radova. Valja napomenuti kako su učenici petoga razreda odabrali i po nekoliko tema te napisali više radova, dok svi učenici sedmoga razreda nisu pokazali entuzijazam za pisanje. Što se tiče teme, učenici su uglavnom birali teme s motivima iz *Šume Striborove*, zatim *Regoča*, a potom *Ribara Palunka*. Najviše je bilo napisanih sastavaka (77,8%), zatim pisama (12%), pjesama (6,8%), igrokaza (2,4%) i razgovora (1%). Prilikom analize utvrđene su sastavnice učeničkih uradaka s gledišta obrade i pristupa temi, primjene jezičnih sredstava s naglaskom na rječnik i stil. Autorica je ustanovila i razlike u pisanju između učenika nižih i viših razreda. Na razini sadržaja uočljiva je poveznica između književnosti i jezičnoga izražavanja, što dovodi do planskog preuzimanja tema, a potom i preuzimanja likova (Kosjenka, Malik, Domaći) (vidi Visinko, 2009: 146-148).

Preuzimanje motiva u učeničkom sastavku katkad doživljava stanovite preobrazbe. To najčešće biva smještanjem učenika-autora u motiv priče. Primjerice, u priči Regoč glavni junak Kosjenki progovori takvim krupnim glasom, kao da grmi izdaleka, a u učeničkom uratku (5. razr.) čitamo: Zamolio sam Regoča može li tiše pričati jer me njegovo pričanje skoro otpuhalo (Visinko, 2009: 148).

Na temu *Kad bi mi Kosjenka darovala biser* i *Malik Tintilinić* i ja u borbi protiv zla, učenici sedmoga razreda pisali su problemske članke o zlu u svijetu, alkoholu, drogi, ratovima, dok su učenici petoga razreda ta ista pitanja rješavali u sklopu zamišljene priče. Radovi koji su bili temeljeni na razgovorima s likovima vrlo su neinventivni i isforsirani. Pjesme su također neuspješne, no vrlo su uspješna pisma upućena Ivani Brlić-Mažuranić i najdražim likovima. Mlađi joj se učenici obraćaju s *draga Ivana* ili *draga spisateljice*, dok stariji koriste *poštovana gospođo/spisateljice Brlić-Mažuranić*. Iz perspektive izraza, autorica je uočila uporabu glagola u aoristu i imperfektu te opise likova i prostora (vidi Visinko, 2009: 148-151).

U kvalitativnoj se analizi utjecaja odabranih priča Ivane Brlić-Mažuranić na razinu izraza učeničkih sastavaka primjećuje uporaba glagola u aoristu i imperfektu, što je osobito za učenike četvrtih i petih razreda napredak u jezičnom izrazu (Visinko, 2009: 151). Nažalost, u većini radova nedostaje originalnosti, a mnogo je doslovnog prepričavanja (vidi Visinko, 2009: 153).

Istraživanje je pokazalo da tekstovi vrhunske umjetničke vrijednosti starije dječje književnosti mogu biti uključeni u proces književnog i jezičnog odgoja i obrazovanja, ali je za njih potrebno više vremena za samo iščitavanje, interpretaciju, zatim za stvaralačko pisanje, nakon kojega bi trebalo stanovito vrijeme posvetiti vrednovanju i utvrđivanju napretka učenika u literarnim i jezičnim sposobnostima. To traži organizacijske i programske promjene u sadašnjem školskom sustavu. Istraživanje upućuje na

preinake u bavljenju Pričama iz davnine I. Brlić-Mažuranić tijekom školovanja, tako da susreti s njima započinu doživljajima slika, a tek u kasnijim razdobljima školovanja ulaze u dublji misaoni sloj (Visinko, 2009: 155).

Kao što sam već u uvodu navela, bajka *Ribar Palunko i njegova žena* odabrana je zbog kompleksnosti teme, stila, sadržaja i jezika. Osim toga smatram da je bajka zanimljiva učenicima s književnog i jezičnog spektra. Autorica je povezala ta dva područja i na taj način oblikovala novo. Povezala je temu i simboliku obitelji te ju postavila u simbiozu s morem. Sve je zaokružila specifičnim jezičnim izrazom i stilom zbog čega je ova bajka toliki izazov u kojemu se i krije njezina privlačnost istraživanja.

4. Ivana Brlić-Mažuranić – život i djelo

Ivana Brlić-Mažuranić jedna je od najvećih hrvatskih književnica svih vremena i kraljica hrvatske bajke. U svoje bajke unosi motive iz hrvatskog folklora, slavenske mitologije i kršćanskog svjetonazora. Osim bajka pisala je i pjesme, priče, basne i romane. Svojim je djelima ostavila duboki trag te kao takva vječno živi.

Dolazi iz izuzetno ugledne obitelji Mažuranić, što joj je dodatno pomoglo prilikom njezina književnoga razvoja. S lakoćom je stvarala priče u kojima je dodatno razvijala svoj talent. Bila je svjesna svih prepreka na tom putu, ali se odvažila biti drugačija i ostati vjerna sebi. Njezina upornost i snaga ostaju zapečaćene u djelima koja je s trudom i radošću oblikovala te prenosila s generacije na generaciju, a to čini i dalje.

4.1. Ivana Brlić-Mažuranić – *hrvatski Andersen*

Ivana Brlić-Mažuranić ostavila je iza sebe neprocjenjivo blago u obliku književnih djela po kojima je prepoznatljiva unutar i izvan granica svoje domovine.

Ivanu mnogi smatraju kraljicom hrvatske bajke, ali i hrvatskim Andersenom. Rođena je u Ogulinu, dolazi iz vrlo poznate i cijenjene obitelji. Otac joj je bio Vladimir Mažuranić, sin bana Ivana Mažuranića, a majka Henrieta (vidi Zima, 2001: 13). Svoju je osnovnu naobrazbu stekla u prva dva razreda, a kasnije tijekom privatne obuke. Tada je naučila i usvojila školsko gradivo, ali i njemački, francuski te ruski jezik, a dobro je poznavala engleski i talijanski (vidi Hranjec, 2004: 30). Iz Ogulina se Ivanina obitelj preselila u Karlovac, a zatim u Zagreb kada počinje njezino novo životno poglavlje u kući djeda Ivana Mažuranića koji je imao snažan utjecaj na svoju unuku (vidi Zima, 2001: 14).

Pored djedova utjecaja, očita je prisutnost Franje Markovića, estete koji je na Ivanu ostavio snažan utisak, a ujedno bio poticaj za njezine književne početke (vidi Hranjec, 2004: 31). Svoju je punoljetnost obilježila udajom za odvjetnika Vatroslava Brlića. Time je ostvarila prijelaz iz jedne u drugu uglednu obitelj (vidi Zima, 2001: 19). Time je došlo do novog snažnog utjecaja od strane đakovačkog biskupa i mecena Josipa Jurja Strossmayera (vidi Hranjec, 2004: 32).

Ivana se ostvarila u ulozi majke, dugo je trajalo razdoblje bez pisanja, no čim su joj djeca malo odrasla, pružila joj se prilika da se ostvari i u ulozi književnice. Tada je počela sa svojim pisanjem, nanizala je mnoge uspjehe. Pokazatelj njezine sposobnosti, upornosti i cijjenjenosti od strane drugih, jest činjenica da je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 1931. godine predložila Ivanu Brlić-Mažuranić za Nobelovu nagradu za književnost. Godine 1937. taj je prijedlog ponovljen, a iste godine Ivana postaje dopisni Akademijin član kao prva žena u Akademiji od njezina osnutka (vidi Hranjec, 2004: 33).

Brlić-Mažuranić je bila vrlo uspješna u onome što je radila. Njezin je uspjeh dodatno veći jer je bila žena. U prošlosti su postojale mnogo snažnije razlike između muškaraca i žena na koje se gledalo kao na slabiji spol. Žene su bile smatrane manje važnim bićima u odnosu na muškarce, imale su ulogu majke, kućanice, brižne žene koja brine o svojoj obitelji. Međutim, Ivana se odvažila biti drugačija, premda je znala da je čeka težak put.

Odmalena je bila sklona pisanju, razvijala je osjećaj za lijepo. Pisanje joj je predstavljalo nepresušan izvor zadovoljstva, no bila je svjesna da je žena. *Moja velika želja da kadgod tiskom izađe bilo što iz mog pera, bila je već rano potiskivana drugim vrlo jakim čuvstvom: moje me je naime razmišljanje rano dovelo do zaključka da se spisateljstvo ne slaže s dužnostima ženskim* (Brlić-Mažuranić, 2013: 129). Zbog te bi se činjenice

moglo reći kako je Brlić-Mažuranić bila prilično frustrirana i razočarana, no ustrajala je u svom naumu, što ju je dovelo do svjetskog uspjeha.

Dobila je veliko priznanje kada su je danski književni kritičari javno usporedili sa svojim piscem Andersenom i to na temelju zbirke *Priča iz davnina. Sasvim je razumljivo da je gđa. Ivana Brlić-Mažuranić dobila epitet hrvatskog Andersena jer njezine priče uistinu podsjećaju na našega velikog pjesnika. Priče su pune poezije te predočavaju čitaocu prekrasne slike i čarolije, pune najljepših događaja. Priče su i za odrasle i jedna je od najljepših dječjih knjiga što su se pojavile u posljednjih godina i kakvih nije bilo već dugo* (Tušek Šimunković, 1994: 67).

Umrla je 21. rujna 1938. godine u Gotliebovu sanatoriju na Srebrenjaku u Zagrebu, a pokopana je u obiteljskoj grobnici na Mirogoju (vidi Zima, 2001: 29). Upamćena je kao hrvatski Andersen te kao ugledna književnica te kraljica hrvatskih bajki. Od najpoznatijih djela valja napomenuti zbirku bajki *Priče iz davnine* te dječji roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*.

4.2. Književno stvaralaštvo

Davne 1916. na kućnom ognjištu Brlićevih u Slavonskom Brodu zaiskrile su Ivanine priče. Poletjele su slavonskobrodskim ulicama i od tada sele iz doma u dom. Pune vjernosti, hrabrosti i dobrote, čuvaju vjeru u istinske ljudske vrijednosti (Božić, u: Brlić-Mažuranić, 2007: 267). Povezujući ovo s prethodnim poglavljem, vidljivo je da je Ivana Brlić-Mažuranić odmalena bila okružena ljudima od kojih je mogla naučiti mnogo o književnosti, kulturi, društvu i umjetnosti, ali i politici.

Upravo su te obiteljske veze odredile njezin put, baš kao i njezin stvaralački duh koji je nosila u sebi i čitav ga život pomno njegovala. Napomenuto je kako se u prvom periodu svoga bračnoga života u potpunosti

posvetila suprugu i djeci. Kako su djeca odrastala, tako je Ivana imala više vremena za svoju drugu ljubav – pisanje, o čemu svjedoči i sama u svojoj *Autobiografiji*.

Kad je počela dorašćivati četica moje djece i kad se je u njih pojavila običajna u to doba želja za čitanjem – učinilo mi se ujedanput da sam našla točku, gdje se moja želja za pisanjem izmiruje s mojim shvaćanjem dužnosti. Moja djeca žele čitati – koja radost za mene da i na tom polju budem njihovim provodičem, da im otvorim vrata k onom bajnom šarolikom svijetu u koji svako dijete stupa prvim čitanjem – da njihove bistre i ljubopitne očiće svrnem na one strane života koje želim da najprije uoče i da ih nikada s vida ne izgube. Kako da se takav posao ne slaže s mojim dužnostima?! (Brlić-Mažuranić, 2013: 139-140).

Može se reći kako je upravo taj trenutak bio onaj prijelomni. Tada je sve započelo. Brlić-Mažuranić je napisala svoju prvu knjižicu *Valjani i nevaljani. – Pjesme i pripovijetke za dječake* (1902.). Ta je knjižica izdana u 100 primjeraka unutar vlastite naklade, a primarno namijenjena obitelji i prijateljima. Godine 1906. izašla je njezina druga knjižica pod nazivom *Škola i praznici* sastavljena od pripovjedaka i pjesama. Nakon toga je morala na neko vrijeme prekinuti svoje pisanje zbog bolesti (vidi Brlić-Mažuranić, 2013: 140).

Najveći je uspjeh doživjela nakon izdanja dječjeg romana *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (1913.) te zbirke bajki *Priče iz davnine* (1916.). Ovo su djela koja su obilježila njezin život, ali i vrijeme iza njezine smrti jer je riječ o djelima kojoj se učenici i danas rado vraćaju.

Čudnovate zgode šegrta Hlapića smatraju se prvim klasičnim dječjim romanom u hrvatskoj književnosti (vidi Lovrenčić, 2006: 201). Za razdoblje u kojem Brlić-Mažuranić piše i djeluje može se reći da je obilježeno burnim društvenim, političkim i umjetničkim promjenama. Kako se razvijala industrija, tako se mijenjala cijela konstrukcija društva te društvenog poretka.

U to je vrijeme već postojala tradicija produkcije dječje književnosti na koju se, u pojedinim elementima, oslanjala i sama autorica. Međutim, sve do njezine pojave ne može se govoriti o institucionaliziranom obliku književnosti s reprezentativnim djelima (vidi Jurišić, 2014: 69-90).

Čudnovate zgode šegrta Hlapića svakako predstavljaju jedno od hrvatskih književnih reprezentativnih djela kojemu su se divili, a dive se i dalje i mlađi i stariji naraštaji. Mnogo je generacija koje su odrastale uz spomenuto štivo. Ivani Brlić-Mažuranić veliko je priznanje dodijelio i sam Matoš.

Pročitavši tu prekrasnu knjižicu, bijah iznenađen kao pri otkriću malog remek-djela. (...) Ovo djelo gdje Brlić-Mažuranić naprotiv spada među one vrlo rijetke pripovijetke što su doduše pisane za djecu, ali što ih ne čitaju sa nasladom samo mali i neuki već i odrasli i inteligentni (Matoš, u: Skok, 1994: 145-149). Brlić-Mažuranić je prilikom pisanja vođena srcem i pravim ljudskim emocijama, ali i vrijednostima koje su se tijekom vremena negdje izgubile, no čitanjem ovoga romana ponovno se traže i ponovno izlaze na površinu.

Čudnovate zgode šegrta Hlapića vrlo su opsežno djelo u kojemu je prepoznatljiv Ivanin stil, ali i njezine mogućnosti da svoju maštu uspješno prenese na papir. Sljedeći korak su bile *Priče iz davnine*.

4.3. *Priče iz davnine*

Riječ je o zbirci bajki koje su objavljene 1916. godine. U tom je izdanju sadržano šest bajki, a deset godina kasnije dodane su još dvije. Cjelokupna zbirka sadrži osam bajki kakve poznajemo danas (vidi Zima, 2001: 96). Pojavila se u razdoblju hrvatske moderne te u vrijeme Prvog svjetskog rata otkada ju čitaju mnoge generacije djece i odraslih koji se

poistovjećuju te uživaju u raznim pustolovinama Regoča, Potjeha, Palunka, Neve Nevičice, Rutvice, Jaglenca, Jagora... (vidi Pintarić, 2008: 167).

Književnica bajkom ulazi u svijet natprirodnih zbivanja i čudesnih bića. Svijet likova plod je autoričine razigrane i nesputane mašte. Kao takve moguće ih je razvrstati prema različitim kriterijima. Najčešća je podjela na stvarne likove, likove iz mašte te na svijet životinja koje pripadaju objema skupinama. Likovi koji pripadaju stvarnom svijetu su: djed, otac, majka, muž, žena, sestra, ban, kneginja i slično, dok likovi poput Stribora, Regoča, Morskog kralja pripadaju likovima iz mašte. Osim te podjele moguća je i ona na pozitivne i negativne likove. Svi oni nalaze se u raznim neprilikama, a na samom kraju se izvuku zbog svoje hrabrosti i mudrosti. Potvrđuje se i dobro poznata teorija - da na kraju uvijek pobjeđuje pravda i istina.

Ako promotrimo prostor u njezinim bajkama, mogli bismo reći da on funkcionira kao tipičan primjer prostora u bajkama. Dakle, nema konkretnih zemljopisnih odrednica, a izostaju i toponimi. U bajkama se često javljaju tzv. fantastične lokacije, npr: palače pod morem...

Priče iz davnine otkrivaju u kojem su vremenu nastale. Stvarane su neposredno prije raspada Austro-Ugarske Monarhije, ali je očita nakana Brlić-Mažuranić da priče međusobno podijeli povijesnom međom. Kao takve ih je podijelila na priče slavenskog poganskog i slavenskog kršćanskog vremena. U onim pričama koje pripadaju dijelu slavenskog poganskog, ne spominje se Bog, a mnogo je likova iz slavenske mitologije. S druge su pak strane priče koje su bliske kršćanskom vremenu i u njima je Bog važan pokretač radnje, a vidljivi su i elementi kršćanske religioznosti same autorice (vidi Težak, D., Težak, S., 1997: 115-116).

Slavenska mitologija i kršćanska religioznost stvorile su mitski svijet priča u kojemu se očituje bogata imaginacija, slikovitost, magičnost, čudesnost, neobičnost, elementi usmene i pisane predaje (vidi Skok, 2007: 100).

Iz sveslavenskih izvora su lik Bjesomara, čudesan otok Bujan, djed Neumijka, Zora-djevojka, plemeniti kućni duhovi i zli šumski dusići, planina Kitež, Poludnica, dok općem arsenalu svjetske bajke pripadaju motivi pretvorbi ljudi u životinje (djevojka-guja), začaranih prostora, nijemog jezika, nadnaravnih nemani (Zmija orijaška, Ptica kljuna gvozdenoga, Zlatna pčela, Zmaj Ognjeni), nastanku djece iz drveća (Skok, 2007: 101).

Bez obzira na bogatstvo izvora, Mažuranić je svakom svom liku i svakoj bajci utkala prepoznatljivi dio sebe. Na taj je način otvorila te oslobodila put svojoj mašti, a svojim je čitateljima omogućila da i sami *urone* u jedinstveni svijet čudsnog i stvarnog.

Autorica je u svojoj zbirci posebnu pozornost posvetila prostoru. Većinom je riječ o eksterijerima poput prirode (more, oblaci, podzemlje), no ima i interijera kao što su dvor, dom, ognjište i mlin. Posebno su zanimljive šumske krčevine u bajci *Kako je Potjeh tražio istinu*, morske obale i morsko dno u bajci *Ribar Palunko i njegova žena*. Mažuranić je u uspješno uklopila i vrletne planine koje se spominju u bajci *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica*, dok su oblaci i pitomi krajolici prisutni kod *Lutonjice Toporka i devet župančića*. Prema svemu sudeći priroda je za autoricu od iznimne važnosti. Riječ je o svojevrsnoj pozornici događanja, priroda je predstavljena i kao čovjekov prijatelj, ali i neprijatelj, izvor je fantastičnih te čudsnih bića. Priroda ujedno predstavlja simboliku ljudskoga života, no istovremeno opominje čovjeka da se ne smije suviše udaljiti od samoga sebe (vidi Težak, D., Težak, S., 1997: 118).

Bez obzira na to što *Priče iz davnine* zaista pripadaju davnim vremenima, one su aktualne i danas. Zbirka je doživjela petnaestak izdanja i prijevod na tridesetak svjetskih jezika, nametnuvši se tematskim, stilskim i etičkim odlikama. Teme su unutar zbirke sveprisutne i danas te o njima možemo raspravljati i pronaći primjere u stvarnom životu.

5. *Priče iz davnine* – stilska obilježja zbirke

Priče iz davnine nalaze se u programu školske lektire za niže razrede osnovne škole. Važno je napomenuti da se pokoja bajka iz zbirke može naći i među višim razredima u smislu interpretacije i njenog tumačenja.

Ako promotrimo stil pisanja Ivane Brlić Mažuranić, prvo što ćemo primijetiti jest njezina razigrana i nesputana mašta koja vodi čitatelja u neki drugi svijet. Odmah nakon toga moguće je zapaziti mnogo riječi (zastarjelice) koje se sve rjeđe rabe u aktivnome, suvremenome leksiku i kao takve učenicima predstavljaju problem prilikom čitanja djela. Mnoge bajke u sebi nose složenost i zamršenost, no usprkos tome djeca ih rado čitaju i prepričavaju. Recepcija svake bajke ovisi o nekoliko čimbenika, a to su: dob djeteta i njegov kognitivni razvoj, određeni stupanj obrazovanja roditelja i nastavnika i dr.

Jezik i stil *Priča iz davnina* nije baš blizak današnjoj dječjoj recepciji, no usprkos tome u bajkama nailazimo na tečno pripovijedanje bez suvišnih dijaloga, kratke i precizne opise, uporabu frazema u pripovijedanju te jednostavne i jasne rečenične fraze. Najbrojniji su razgovorni frazemi koje književnica koristi upravo iz razloga da njezina djela budu razumljiva njezinim najmlađim čitateljima – djeci. Osim frazema, autorica je poznata po upotrebi deseteraca, prepoznatljivih formula, specifičnoj poetici u globalu.

5.1. Frazemi

Frazemi kao višečlane jezične jedinice koje se reproduciraju kao cjelina predstavljaju posebnu skupinu izraza unutar svakoga jezika. Pored svoje posebnosti, frazemi na jedinstven način obogaćuju jezik u kojemu se upotrebljavaju. Međutim, njihovom se uporabom ne obogaćuje samo jezik u cjelini, već i književna djela. Na taj je način Brlić-Mažuranić također

dodatno obogatila svoje *Priče iz davnine*. Frazemi su ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, ne stvaraju se u tijeku govornoga procesa, i kod njih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica (Menac i dr., 2003: 6).

Filaković napominje kako frazemi sa semantičkog aspekta posjeduju ekspresivno-stilska obilježja te se prema tome dijele u tri skupine:

- stilski neutralne,
- knjiške,
- razgovorne (vidi Filaković, 2008: 45).

Stilski neutralni frazemi imaju takozvanu *nultu* stilsku karakteristiku kojom imenuju odnose i pojave bez unošenja posebne stilske obojenosti. Oni se kao takvi mogu koristiti u standardnome jeziku bez neke posebne zamijećenosti ili postojanja pa su najčešće dio neutralnog koda. Neki od stilski neutralnih frazema su: *biti na visini, bijeli dan, danas sutra, daleki svijet...* S druge su pak strane knjiški frazemi koji se redovito pojavljuju u pisanim govornim oblicima, sadrže svečan, patetičan i poetičan ton. Osnovna im je karakteristika povišena ekspresivnost, koja se zapravo dodaje osnovnom značenju zbog pojačanog doživljaja te elementa subjektivnosti (vidi Filaković, 2008: 45).

Kod Ivane Brlić-Mažuranić najbrojniji su razgovorni frazemi jer je sama težila da joj djela budu što zanimljivija i razumljiva malim čitateljima. Razgovorni frazemi predstavljaju posebne ekspresivne vrijednosti te slikovitosti. Upravo su se ti elementi naprosto stopili s poetikom autorice te u njezina djela unijeli svježinu, spontanost, jednostavnost i ritmičnost koja je u poveznici s usmenim kazivanjem. Kao primjere frazema koje autorica upotrebljava, Filaković navodi sljedeće: *crn kao gavran, iz dana u dan, junak na jeziku, kratiti komu vrijeme, biti komu na ruci, malo pomalo, ne biti od jučer, neslana šala, od glave do pete, ošinuti koga pogledom, pasti komu na*

pamet, po miloj volji, poći u svijet, preko volje, puši se komu glava, riječ po riječ, sav svijet, stisnuti zube, šenuti pameću, u isti mah, utuviti sebi u glavu, zdrav kao dren (vidi Filaković, 2008: 46).

Uporabom frazema autorica obogaćuje slikovitost svojih djela, unosi živost u pripovijedanje, a kritičari su prvenstveno isticali leksičko bogatstvo, jednostavnost i skladan ritam postignut stilskim sredstvima (Filaković, 2008: 47).

Važno je napomenuti kako je u djelima Ivane Brlić-Mažuranić zastupljena pučka frazeologija, stoga ne treba biti iznenađujuće što se većina tih frazema može pronaći i u suvremenom jeziku (vidi Filaković, 2008: 50).

5.2. Deseterac

Deseterac je vrlo čest stih koji se upotrebljava u hrvatskoj usmenoj književnosti. Riječ je o stihu od deset slogova po čemu je i dobio naziv.

Deseterac, stih od deset slogova usmenoga i umjetničkoga pjesništva. U povijesnim pregledima europske književnosti susreće se od kasnog srednjovjekovlja u obliku francuskog décasyllabea, engleskoga jampskog pentametra, a ponegdje i talijanskog endecasillaba, jedanaesterca sa ženskim završetkom. U hrvatskom usmenom pjesništvu ostvaruje se kao tzv. epski s cezurom nakon 4. sloga (4 + 6: Dva su bora || uporedo rasla) i kao tzv. lirski s cezurom nakon 5. sloga (5 + 5: Tvoji su zubi || biser sićani). Prve deseteračke pjesme zabilježio je P. Hektorović (Ribanje i ribarsko prigovaranje, 1556). Deseterac je vrlo raširen stih jer odgovara štokavskom akcenatskom sustavu; njime je ispjevan najveći dio hrvatskih i srpskih usmenih, posebno epskih pjesama (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14719>, 9. 3. 2020.).

Ivana Brlić-Mažuranić u svojim bajkama rado upotrebljava upravo deseterac. Na taj način *Priče iz davnine* dobivaju element ritmičnosti, a

ujedno se približavaju usmenom stvaralaštvu. Iako su spomenute bajke vrlo bliske usmenoj književnosti, nužno je spomenuti da su ipak od te iste književnosti prilično drugačije te, kako navodi Bošković-Stulli, distancirane. (vidi Bošković-Stulli, 1970: 180).

Glavni se razlog udaljenosti bajki i usmene književnosti nalazi u složenosti *Priča iz davnine*, ponajprije kompleksnoj radnji, mnoštvu različitih likova, njihovoj karakterizaciji, imenima. Također, prema mišljenju Bošković-Stulli, Ivana Brlić-Mažuranić previše koristi deseterac. *Kada bi tih deseteraca bilo znatno manje, možda bi oni imali više šarma u pričama, premda njihov epski ton već sam po sebi nije u skladu s obilježjima bajke* (Bošković-Stulli, 1970: 176).

Iako stih deseterac nije uobičajen u ovakvom tipu djela, valja napomenuti kako je Brlić-Mažuranić svoje bajke ponajprije pričala i prenosila usmenim putem svojoj djeci, a tek ih je kasnije zapisala, što znači da je svoju inspiraciju crpila iz usmene književnosti.

Deseterac je možda najvidljiviji u bajci *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica* i to u dijelu gdje se opisuje epska borba za oslobođenje Kitež-planine:

*Sabljom Zmaja u bokove dira,
Ne bi li se Zmaje probudio.
Kad al Zmaje glavu podigao
I nad sobom Relju ugledao,
Skoči Zmaje, stijenu odvaljuje,
Sutjesku je drevnu proširio,
Za bojak im polje pripravio.
Pa se diže Zmaje pod oblake,
Sa oblaka na Relju se spušta,
Sa Reljom je mejdan učinio.*

*Grmi zemlja, a lome se stijene:
Bije Zmaje zubom i plamenom,
I udara glavom ognjevitom –
A Relja ga sabljom dočekuje,
I kako ga sabljom dočekuje,
Tako sabljom plamen razmahuje,
Ne bi l' sablja mjesta ugledala,
Gdje bi Zmaju glavi doskočila.
U koštac se tako uhvatiše,
Pa se, more, već ne rastaviše,
Bojak bijući ljetni dan do podne.
Al je Zmaju snaga oslabila,
A od one na srcu sramote,
Što uteče nejak Jaglenčiću, –
A Relji je snaga ojačala,
Bojak bijući za očinstvo svoje.
Podiglo se sunce do podneva,
Diže Relja sablju prema suncu,
Sablju diže, a Boga zaziva!
Pade sablja Zmaju među oči –
Laka sablja, lako udarila,
Al na dvoje Zmaja rastavila.
Mrtav Zmaje u sutjesku pane,
Kako li se golem ispružio,
Sutjesku je drevnu zatvorio.*

(Brlić-Mažuranić, 2011: 146-147).

5.3. Usmena književnost i formulativnost

Usmena je književnost mnogo starija od one pisane. Ujedno predstavlja najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkog stvaranja književnih tvorevina. Usmena se književnost razvijala od samoga početka postojanja ljudskoga bića, što znači da su se čovjek i jezik, a samim time i usmena književnost usporedno razvijali (vidi Kekez, 1992: 7).

Govoreni jezik podrazumijeva usmeno izražavanje koje je bilo temeljni oblik sporazumijevanja u povijesti ljudske komunikacije i zato je stariji od pisma. Govor se usvaja spontano, bez učenja, prirodni je, brži i jednostavniji način sporazumijevanja. Jedinice govorenog jezika su glasovi, dok se vrednotama smatraju intonacija, intenzitet, naglasak, pokret, mimika, gesta, tempo, pauza i boja glasa. Vrednote su zapravo mediji pomoću kojih se prenosi usmena poruka. Prema tome, govor je multimedijaska pojava koja olakšava komunikaciju te se ostvaruje unutar trenutne govorne situacije. Time posjeduje trenutnu povratnu informaciju i slobodniji izraz lišen pravopisa i gramatike (Pavličević-Franić, 2005: 28).

Usmenu književnost možemo promatrati i iz perspektive primarne usmene kulture o čemu govori Estela Banov-Depope te ističe da je ovaj oblik kulture bio povezan s osobnim raspoloženjem slušatelja, mitologijom i raznim vjеровanjima u duševna stanja čovjeka koji stvara poetske tvorevine. Kulturna je antropologija u usmenoj književnosti primijetila i obredni kontekst koji pak uključuje prirodno okruženje zajednice kao i povezanost njezinih sudionika. Takav se obredni kontekst s vremenom pretvorio u običaje i tradiciju (vidi Banov-Depope, 2011: 18).

S obzirom na to da su svi ti tekstovi bili povezani sa životom određene ljudske zajednice, često su se ponavljali. Zbog toga su se lako pamtili, prihvaćali, prenosili s generacije na generaciju i na taj način trajno čuvali, što je omogućilo njihovu povijesnu stabilnost (vidi Banov-Depope, 2011: 59).

Usmena književnost obuhvaća liriku i prozu, no mi ćemo se ovdje baviti i staviti naglasak samo na prozu.

Bošković-Stulli napominje da su prozni oblici koji pripadaju usmenoj književnosti izraz vječnih čovjekovih psihomentalnih funkcija (vidi Bošković-Stulli, 1975: 126). S druge pak strane Solar opisuje mitove kao jezične tvorevine koje se temelje na mitskom iskustvu te kao takve oblikuju priču vezanu uz porijeklo ili nastanak svijeta, pojava, osoba, događaja ili naroda (vidi Solar, 1987:167). Bajka je specifična književna vrsta, ponajprije priča čudesna sadržaja u kojoj je element čudesnosti glavni pokretač radnje i prema tome je razlikuje od drugih oblika. Ono što je posebno važno u bajci svakako je tijek događaja s junakom kao putnikom među svjetovima, nema naznačenog prostora ni vremena. Junak najčešće ima svog čudesnog pomagača, svijet bajke je jednodimenzionalan, likovi su plošni, prikazani crno-bijelom tehnikom (dobri-zli), pojavljuju se stalne formule, epiteti i brojevi (3, 7, 9), inicijalni počeci i epiloški završeci s naglaskom pobjede dobra nad zlim. U usmenim se bajkama često upotrebljavaju arhaični glagolski oblici kao što su aorist i imperfekt, a na njezinim se temeljima u 17. stoljeću razvila i pisana umjetnička bajka (vidi Bošković-Stulli, 2006: 20-23).

Formula je grupa riječi koja se redovito upotrebljava da bi se izrazila neka bitna misao (Bošković-Stulli; Zečević, 1978: 31). Upravo je pojam formulativnosti vrlo čest i prepoznatljiv u usmenoj književnosti. Kao što je već spomenuto, specifične se formule koriste upravo u ovom dijelu književnosti zbog lakšeg prenošenja s koljena na koljeno, ali i lakšeg pamćenja.

Bošković-Stulli i Zečević pod formulativnost ubrajaju stalne motive kao što su junaci, ljepota, dobro, zlo, sreća, nesreća, otmica, savladavanje prepreka..., zatim stalne teme poput prijateljstva, pobjede dobra nad zlim, rješavanje problema. Osim toga, jedna od formula su i stalni epiteti: mudar

kralj, silan junak, krasna žena; česta su i ritmička ponavljanja. Prozna su djela prepoznatljiva po specifičnom uvođenju u fantastičan svijet, epiloškim formulama kojima se čitatelja vraća u stvarnost, kao i izostanak vremena te mjesta radnje (vidi Bošković-Stulli; Zečević, 1978: 29-37).

Ono što se još može smatrati formulama koje su tipične za usmeno književno stvaralaštvo jest spontani govor, česte nedovršene izraze, parataktične rečenice, brojna ponavljanja, ritam, hiperbole, mitološki, kršćanski, fantastični motivi... (vidi Bošković-Stulli, 1975: 155).

Svi su spomenuti elementi, u manjoj ili većoj mjeri, prisutni u bajkama Ivane Brlić-Mažuranić.

Hranjec napominje na koje je sve načine usmena književnost povezana s dječjom prozom. Riječ je o:

- spletu dviju iskustvenih razina (spajanje fantastične zbilje s realnošću)
- žanrovskoj resemantizaciji (dijelovi ili oblici usmene književnosti u cjelini uklopljeni u pisanu dječju prozu)
- slikovnoj poetizaciji
- novim začudnim aktantima (fantastični likovi)
- jezično-stilskim nasljedovanjima (frazemi, formulativnost)
- drugačijim zamišljajima već prepoznatljive strukture
- poučnosti (moralna funkcija; pouka izrečena fabulom ili likovima (vidi Hranjec, 2009: 197).

Brlić-Mažuranić uistinu spaja dva različita svijeta te na taj način stvara jedan novi svijet u kojemu je apsolutno sve moguće, no ona i dalje ostaje vrlo skromna u svojoj veličini.

Štoviše, toliko je skromna i nesebična da ne želi ostaviti svoje bajke samo za sebe ili svoju djecu. Upravo suprotno, ona ih želi otkriti i predstaviti, kako književnome, tako i stvarnome svijetu. Svoje bajke daje i djeci i odraslima. *Moje su priče zaista ne moje, nego su one pričanja, predviđanja,*

nade, vjerovanja i uzdanja cijele duše slavenskog plemena (Kos-Lajtman; Horvat, 2009: 188).

Kao što je već spomenuto, formule su sveprisutne u usmenoj književnosti, ponajprije zbog lakšeg pamćenja kod kazivača ili pjevača. Formula je zapravo čvrsto sazdana jezična fiksacija. Za nju je tipična premjestivost koja je inače rezultat procesa apstrahiranja te kondenzacije. Nakon eliminacije manje važnih elemenata postiže se visoki stupanj individualne valjanosti (vidi Bošković-Stulli, 1971: 144).

Formule su ujedno obrasci, ključevi razumijevanja nekoga djela. Ujedno, formulativni je obrazac *prepoznatljivi signal koji upućuje na literarnost teksta, bilo da je smješten na početku ili na kraju kazivanja, što su najčešća mjesta uključivanja formulativnih obrazaca* (Banov-Depope, 2004: 40).

Zanimljivo je gledište Bošković-Stulli koja prepoznaje arhaični formulativni stil u osnovnoj gradnji bajke. Bajka je strukturirana oko junakove pustolovine te sadrži trokratna obnavljanja epizoda koje se paralelno građene uključujući gradacije koje rastu iz jedne u drugu epizodu (vidi Bošković-Stulli, 1963: 24).

Ovakva je formulativnost vidljiva i u bajci *Ribar Palunko i njegova žena*. Trokratno je ponavljanje vidljivo u određenim situacijama, odnosno uspoređeno je s tri prepreke, točnije s tri orijaška bića u pećinama koja Palunkova žena treba savladati:

Al do mora neznanoga treba proći tri pećine od oblaka: u jednoj zmija orijaška, majka sviju zmija, more diže i valove pravi; u drugoj ptica orijaška, majka sviju ptica, buru razmahuje; u trećoj zlatna pčela, majka sviju pčela, munje križa i izvodi (Brlić-Mažuranić, 2011: 50).

U bajci je vidljiva i gradacija kod opisa koja je također trokratna, ujedno s ritmičnim ponavljanjima riječi:

Tako tiho danak prolazio, tako večer dolazila – tako mjesečina sinula (Brlić-Mažuranić, 2011: 56).

Dinamičnost epizoda vidljiva je u jednostavnim rečenicama s naglaskom na glagole:

Naletio čunak do obale, preletio preko bijelog pruda, udario o hridinu. Razbio se čunak o hridinu, potonulo jadro i kormilo, propala u more zlatna kolijevka, utekla pčela zlatokrilka – a Palunko sa ženom i djetetom našli se na prudu pred svojom kućicom (Brlić-Mažuranić, 2011: 60).

5.4. Poetika

Priče iz davnine pisane su jedinstvenim stilom, ali i jezikom koji je bogat i raskošan. Književnica se služi riječima koje današnje generacije uglavnom ne razumiju, no upravo takav jezik dodatno obogaćuje spomenutu zbirku i čini jezik njezinih djela uzvišenijim. Novija izdanja zbirke na svakoj stranici (lijevoj i desnoj) sadrže popis nepoznatih riječi i njihovo značenje ili pak u podnožju stranice, dok poneka izdanja, najčešće starija to izostavljaju te sadrže rječnik na kraju same knjige. To uvelike pomaže učenicima u razumijevanju pročitane djela.

Zanimljivo je stajalište Snježane Grković-Janović koja *Priče iz davnine* naziva etnološkim muzejom riječi baš zbog jedinstvenih riječi koje se danas gotovo ne koriste, a kao takve dodatno naglašavaju bajkovito ozračje. Neke od riječi su: rovaš, pečal, kalpak, omaja, hudobe, kijača, stijenj, kladenac, gavan, talambasi, bajliti (vidi Grković-Janović, 2004: 12-13).

S obzirom na to da su bajke usko povezane s usmenom književnošću, ne čudi činjenica što Brlić-Mažuranić upotrebljava umanjene, životinje, prirodu, elemente epske poezije, metaforu, gradaciju... Neki od primjera komparacije su: *...njihaljka leti i spušta se tako visoko kao lastavica, a tako*

tihano kao duždeva galija... (Regoč), ...rujna zora sav oblak zažarila pa se na njem ruji desetoro dječice kano da su nanizane jagodice... (Lutonjica Toporko i devet župančića), Ide starac, a noge ga nose kao da je perce, a halja se na vjetru vije kao oblak na oblaku... (Kako je Potjeh tražio istinu)... Metafore također imaju vrlo važnu ulogu jer pomoću njih književnica stvara i oblikuje pjesničke slike pejzaža: *Kad projuriše ukraj jednog kraja gdje bijaše gora, a na njoj divna šuma, pod gorom dva zlatna polja kao dvije zlatne marame, na njemu dva bijela sela kao dva goluba (Regoč).* Ovakav je postupak prisutan i kod gradacije gdje se također koriste elementi pejzaža: *Zaleti se Palunko po zlatnome pijesku, prebaci se vješto jedan, pa dva, pa tri puta kao vjeverica..., Ukazala se u daljini obala krševita, na obali kućica Palunkova, a pred kućicom bijeli prud položili (Ribar Palunko i njegova žena)* (vidi Grković-Janović, 2004: 14).

6. Istraživanje na predlošku odabrane bajke Ivane Brlić-Mažuranić

U prethodnim smo se poglavljima bavili pojmom bajke, prisutnošću bajke u osnovnim i srednjim školama, životom i djelom Ivane Brlić-Mažuranić, odnosom usmene i pisane književnosti, a sve iz razloga kako bismo teorijska promišljanja i zaključke mogli prenijeti u istraživački dio.

Spomenuli smo da je Ivana Brlić-Mažuranić jedna od najvećih i najvažnijih hrvatskih književnica čija se djela uistinu čitaju od davnina. Ako promatramo kvantitetu, Ivana u svojoj ostavštini možda i nije ostavila mnogo, ali ako promotrimo kvalitetu, onda valja naglasiti kako je riječ o izvanrednom književnom postignuću. Upravo to potvrđuje zbirka *Priče iz davnine* koja utječe na učenike, osobito one mlađe.

Iako su mnogi teoretičari istraživali, proučavali i analizirali književno stvaralaštvo Ivane Brlić-Mažuranić, njezina je zbirka nepresušan izvor detalja, podataka, znanja, emocija te se kao takva može i treba promatrati iz različitih perspektiva.

Zbog opsežnosti diplomskoga rada, analizirat će se jedna bajka iz spomenute zbirke, a riječ je o složenoj i poučnoj bajci koja je učenicima manje prohodna, a to je *Ribar Palunko i njegova žena*.

Bajka je odabrana za analizu i zbog činjenice jer je svojom kompozicijskom strukturom drugačija od ostalih unutar zbirke, a sve s ciljem boljeg razumijevanja poteškoća u vezi s bajkom s kojima se učenici i učitelji susreću tijekom obrazovanja na različitim stupnjevima školovanja. Mnogi je smatraju primorskom bajkom, što je vidljivo po okruženju, a radi se o morskoj obali, kršu, moru i podmorju. Vrijeme i mjesto nisu određeni, no tematikom je autorica odredila kut iz kojega valja promatrati spomenutu bajku.

Cilj ovoga istraživanja jest prikazati kako učenici motivirani raznim zadacima od strane nastavnika bajkom *Ribar Palunko i njegova žena* mogu

uspješno samostalno pisano stvarati te kako na učenički rad utječu jezik, tema i motivi koje je koristila sama Ivana Brlić-Mažuranić.

6.1. Metodologija

Bajka će se analizirati s naglaskom na nekoliko segmenata za koje se smatra da su važni i da traže opsežnija lingvostilistička razmatranja. Prije svega, napomenut ćemo važnost obitelji i obiteljskih odnosa u navedenoj bajci, ali i poziciju pojedinca kao individue te pripadnika određenoga kolektiva. Dosadašnja istraživanja potvrđuju poteškoće u (ne)razumijevanju položaja i uloge likova u bajkama Ivane Brlić-Mažuranić. Od nastavnika se očekuje da učeniku objasni i olakša taj problem iz razloga kako bi kasnije učenici mogli uspješno pisano stvarati, npr. na zadanu temu koja već u naslovu nudi određenu radnju dva ili više likova. Primjer takvoga naslova može biti Lov ribe s Palunkom i Vlatkom. Da bi učenik bio uspješan u svom pisanom stvaralaštvu, mora znati u kakvom su odnosu Palunko i Vlatko. Tko je Palunko, a tko mu je Vlatko? Do nerazumijevanja uloge među likovima najčešće dolazi iz razloga jer su autoričine bajke primjerenije za literarno i životno zrelijeg čitatelja negoli za mlađeg recipijenta.

Osnovna je problematika lik ribara Palunka koji je kao usamljeni pojedinac nezadovoljan svojim životom. Previše je okupiran materijalnim stvarima, stoga ne može kvalitetno sudjelovati u kolektivu sa ženom i sinom. Njegova unutarnja borba traje gotovo do samoga kraja bajke kada konačno shvaća što je život i koje su prave životne vrijednosti.

Palunkova žena nosi veliki teret, njezina je uloga bliska ulozi žena u prošlosti, a zanimljivo će biti usporediti ženu nekad i ženu danas. Njihovo dijete, sin Vlatko, prikazano je kao spona između Palunka i njegove žene. Zahvaljujući njemu, Palunko napokon otvara oči i uviđa da je pogriješio te se zbog toga pokušava iskupiti. Kao što smo spomenuli, ova je bajka usko

povezana s morem koje predstavlja snažan motiv. Ono mnogo toga uzima, ali i daje.

Nadalje, pokušat ćemo iznijeti razmišljanja kako bi učenicima čitanje, ali i samostalno stvaranje na temelju zadane bajke bilo olakšano.

Bajka je teška za shvaćanje po mnogočemu, osobito zbog jezika što i potvrđuju dosadašnja istraživanja. Znamo da je učenički rječnik u procesu razvijanja te da i jednostavniji tekstovi Ivane Brlić-Mažuranić mladom recipijentu zadaju poteškoće, stoga je naša pretpostavka da će učenicima u bajci biti mnogo manje poznatih ili potpuno nepoznatih riječi koje, na poticaj učitelja, mogu istražiti. Za taj se problem u radu donosi i primjer ideje koja može biti provedena u nastavi.

Nastavnici se mogu prepustiti mašti i osmisliti ideje za različite igre riječi iz kojih se nakon toga mogu smišljati daljnji koraci u radu. Na temelju riječi i detaljnih objašnjenja te uputa učenici će biti sposobni samostalno pisati sastavke, pisma, opisivati likove, njihove osobine, događaje iz bajke...

Prije bilo kakvih potencijalnih zadataka, učitelji trebaju sadržaje, upute, teme i naslove prilagoditi dobi učenika. Da bi se u tome uspjelo, učitelji i učenici trebaju otvoreno komunicirati, isticati svoja razmišljanja, stavove, prijedloge... Nadalje, učenike je potrebno motivirati i poticati na rad, uključiti ih u svaku etapu nastavnoga procesa jer je to jedini način na koji će bolje razumjeti bajku i približiti se njezinom sadržaju, a onda će i rezultati rada biti kvalitetniji. Osim toga, bit će dobar pokazatelj u kojem smjeru valja ići.

6.2. *Ribar Palunko i njegova žena*

Ribar Palunko i njegova žena jedna su od bajki koje kompletiraju zbirku *Priče iz davnine* i najčešće je to učenicima najteža priča iz zbirke.

Cijela je zbirka vrlo specifična i jedinstvena. Nastala je u sasvim drugačijem vremenu i okruženju, no ostala je priznata sve do današnjih dana.

Postoji niz različitih interpretacija cijele zbirke, ali i svake bajke pojedinačno i sasvim je sigurno da se danas djelo promatra iz drugačije perspektive u odnosu na prijašnja vremena. Također, učenici će na različite načine prihvaćati zbirku, ovisno o obrazovnom stupnju.

Bajka *Ribar Palunko i njegova žena* podijeljena je na tri dijela. Odmah na početku čitatelj saznaje tko je glavni lik, kakav je i kako živi. Prema opisu otkrivamo nezadovoljstvo glavnoga lika svojim životom:

Dozlogrdio ribaru Palunku njegov bijedni život. Živio on sam na pustome morskome kraju i hvatao po vas dan ribe na koštanu udicu, jer se za mreže u onome kraju još nije znalo. A što možeš da uhvatiš na udicu! Kakav li je ovo bijedni život?... (Brlić-Mažuranić, 2011: 37). Iako nezadovoljan, Palunko je znao da na ovom svijetu postoje bogati ljudi te je i sam težio tome:

Bijaše pak dočuo Palunko, da imade po svijetu bogatih župana i gavana silnika, što žive u slasti i lasti, u zlatu i u raskoši. Uvrtio si dakle Palunko u glavu, kako bi i on jednom takovo bogatstvo vidio i u njem poživio (Brlić-Mažuranić, 2011: 37).

Palunko je zbog toga odlučio tri dana provesti u čamcu, bez hrane i bez ribolova jer je smatrao kako će mu se tako ispuniti želja o bogatstvu. Trećeg se dana ispred njega pojavila Zora-djevojka koja mu je odlučila ispuniti želju. Poslala je Palunka kući s riječima da ga ondje čeka njegovo bogatstvo.

Vrativši se kući, Palunko je ugledao sirotu djevojku koja ga je htjela za muža. Palunko je ostao začuđen, no smatrao je da mu je ovu djevojku poslala Zora-djevojka te je pristao uzeti siroticu za ženu. Međutim, on na ovaj događaj nije gledao kao na bogatstvo, već je i dalje čekao novac, blago i lagodan život. Međutim, ništa se nije promijenilo osim što mu je žena spremala večeru, a potom ga zabavljala pričajući priče:

Priča ona o gavanima i carskim dvorima, o zmajevima što blago čuvaju i o kraljevni što u vrtu biser sije a alem žanje. Sluša Palunko, sve mu srce od radosti poigrava. Zaboravio Palunko bijedu svoju – tri bi godine ovako slušao gdje mu priča. Al se još više obradovao Palunko, kad se domislio: "Ovo je žena vilinska, pokazat će mi put do blaga zmajeva ili do vrta kraljevine. Treba samo da se strpim, da je ne ojadim." (Brlić-Mažuranić, 2011: 39).

Dakle, Palunko je bio uvjeren da će mu žena pokazati put bogatstva te će ga do njega i dovesti, a on će konačno moći živjeti kako je oduvijek htio. Ipak, na Palunkovu veliku žalost, do toga nije došlo, premda je on i dalje strpljivo čekao. Jedino što je dočekaio bilo je rođenje sina Vlatka, no bogatstva nigdje. Nakon još jedne priče o velikom bogatstvu Kralja Morskoga, Palunko se naljutio i naredio ženi da ga vodi tom Kralju, a kada je ona rekla da je to samo priča, Palunko je snažno na nju nasrnuo. Bio je toliko opčinjen Morskim Kraljem da je izgubio vezu s realnošću i svojim životom: *...gnjevan zapovijedi ženi, da sutra prije zore pođe sa djetetom morskim žalom na desnu stranu, a Palunko će poći na lijevu – i da se ne vraćaju, dok ne nađu puta do Morskoga Kralja (Brlić-Mažuranić, 2011: 40).*

Nažalost, ni taj put, a ni razdvojenost muža i žene nije urodila plodom, niti rezultirala bogatstvom. Upravo suprotno, Palunko se vratio u još veću bijedu kada je shvatio da mu je nestao sin, a žena postala nijema. Tako ogorčen, Palunko je odlučio ponoviti trodnevni post na moru ne bi li se opet pojavila Zora-djevojka.

Post je uspio i Zora-djevojka se opet ukazala Palunku, no umjesto da je zamoli da mu vrati sina ili da mu žena progovori, on je zamolio sasvim nešto drugo: *Hajde mi, svjetla Zoro-djevice, pokaži put do Morskoga Kralja (Brlić-Mažuranić, 2011: 42).* Zora-djevojka je Palunku objasnila kako će doći do Morskoga Kralja, no uz jedno važno upozorenje:

Velikog ćeš se dobra i raskoši nauživati u Kralja Morskoga, al znaj: na zemlju ne možeš da se vratiš, jer su tri strahovite straže postavljene. Jedna valove diže, druga vjetar vije, a treća munje križa (Brlić-Mažuranić, 2011: 43). Međutim, Palunko nije imao u planu svoj povratak, on je samo težio bogatstvu i svemu materijalnom.

Konačno je došao do Morskoga Kralja koji ga je pozvao da mu se pridruži pri jelu. Bilo je tu razne hrane i pića na zlatnim pladnjevima, a naposljetku je Palunko zaželio pladanj lobode koju mu je inače uvijek pripremala žena. Morski mu je kralj i to odlučio ispuniti.

Dok je zabavljao Kralja Morskoga, Palunko je shvatio da je to zapravo njegov nestali sin Vlatko:

Smrknu se Palunko onim časom – razjedio se, te kad se malo razabrao, pomisli: "Gle ga, derančića, kuda se djenuo, da kraljuje u igri i obijesti, a mati mu kod kuće od tuge onijemjela." (Brlić-Mažuranić, 2011: 46-47).

Palunko je uvidio da ga Vlatko ne prepoznaje kao oca, već kao dvorsku ludu, što je strašno pogodilo i povrijedilo do suza. Konačno je shvatio što je napravio:

Duše mi, bio sam isti kao i Kralj Morski. Imao sam dijete, što mi se u bradu penjalo, ženu, što mi čuda kazivala – a lobode, brate, koliko hoćeš, ne trebaš se ni pred kim prebacivati! – govori ojađen Palunko (Brlić-Mažuranić, 2011: 48).

Dok Palunko počinje shvaćati što je napravio, njegova žena kod kuće tuguje. Ostala je bez svega te je tako sama odlučila otići do majčinoga groba gdje joj se nijemim jezikom obratila košuta:

Nemoj da sjediš i da se ubijaš, kćeri moja, jer bi ti srce puklo, a kuća bi ti se raspala. Nego ti svake večeri Palunku večeru spremaj, a iza večere tanku kudjelju razrješuj. Ne dođe li Palunko, a ti u zoru uzmi njegovu večeru i mekanu kudjelju i još ponesi tanke dvojnice, pa pođi u krš. Tamo u dvojnice

sviraj, zmije i zmijići će večeru izjesti, a galebovi kudjeljom gnijezda oblagati (Brlić-Mažuranić, 2011: 49).

Žena je radila sve kako joj je rekla košuta, no Palunko se nije vraćao. Zbog toga je žena ponovno otišla do groba gdje ju je košuta obavijestila o nevoljama u kojima se našao Palunko, ali joj je ujedno dala i upute kako ga može spasiti i vratiti ga kući. Upozorila ju je na sve opasnosti koje će joj prijetiti na putu:

Al do mora neznanoga treba proći tri pećine od oblaka: u jednoj zmija orijaška, majka sviju zmija, more diže i valove pravi; u drugoj ptica orijaška, majka sviju pčela, munje križa i izvodi. Pođi, kćerko, do mora neznanoga, ništa ne ponesi doli udice i tananih dvojnica, a nađeš li se u teškoj nevolji, ti otpori svoj desni rukav, bijeli nerubljeni (Brlić-Mažuranić, 2011: 50).

Žena se odvažila i krenula na dalek i opasan put. Pored svega onoga što je rekla košuta, ženu je na svakoj prepreci čekalo i moralno iskušenje. Tako joj je primjerice zmija ponudila zlato i bisere, no žena je odbila. Zmija ju je pustila, a kada je stigla do druge pećine, ondje ju je čekala ptica koja joj je ponudila vraćanje glasa. Upravo je to bio veliki moralni ispit, no žena je ostala vjerna i uporna. Znala je zašto je krenula na ovaj put i odlučila je biti dosljedna. Pred sam kraj puta, u trećoj je pećini ženu dočekala zlatna pčela koja joj je pak ponudila dijete.

U tom je trenutku žena osjetila snažnu bol i tugu od koje se rasplakala nakon čega joj se vratio glas i govor. Iako je ovo bilo najveće iskušenje, žena je odbila i tu ponudu. Za to vrijeme, Palunko je smišljao plan kako će uzeti i pobjeći sa svojim sinom:

Nisam nikoga pitao, dok sam ludo radio, ne ću lje ni sada, gdje sam se pameti dozvao. Tako rekao, tihano pošao do kolijevke, gdje mu sinak tvrdo spavaše, provukao uzice kroz žbice od kolijevke, svezao kolijevku sebi na leđa te pošao da utekne sa sinom (Brlić-Mažuranić, 2011: 56).

Palunko je plivao pod morem noseći sina na leđima, bio je već iznemogao kad je nešto počelo vući kolijevku. Palunku je odmah prošlo kroz glavu da je to kraj. Međutim, nije znao da je njegova žena bacila udicu te ih je sad svom snagom vukla prema sebi. Kada ih je izvukla iz mora, tada je dječak prepoznao majku i svi su bili radosni, ali nisu imali mnogo vremena za sreću jer ih je čekao dugačak put prema kući.

Nažalost, dječaku je ispala zlatna jabuka i pala na dno do dvorova Kralja Morskoga. U tom su se trenutku svi probudili i krenuli u potragu za dječakom. Palunko više nije vidio izlaz te je po treći put pozvao Zorudjevojku koja je ženi darivala vezeni rubac i iglu pribadaču. Na taj je način ova sirota obitelj mogla napraviti kormilo i jedro te se spasiti. Odjednom su se Palunko, njegova žena i dijete našli na obali pred svojom kućicom, a sva je opasnost u trenu nestala.

Ako ovu bajku promatramo iz psihoanalitičke perspektive, valja napomenuti da je osnovna problematika otkrivena na samome početku. Riječ je o Palunkovu nezadovoljstvu životom u bijedi i siromaštvu. On je toliko zaokupljen i opterećen materijalnim stvarima da nije svjestan kako već posjeduje najveće bogatstvo. Upravo time započinje radnja ove bajke.

Autorica ne otkriva i ne određuje mjesto i vrijeme radnje, jedino saznajemo da je riječ o morskom krajoliku zbog čega je *Ribar Palunko i njegova žena* prepoznata i prozvana pomorskom ili primorskom bajkom (vidi Težak, D.; Težak, S., 1997: 140).

Prema mišljenju Von Franza, motiv mora povezuje se s gorčinom koja se povezuje s tugom, suzama, gubitkom, razočaranjem. Nadalje, ta sol simbolizira mudrost, skeptičan um i patnju, a upravo je Palunko ispod morske površine doživio bol, patnju, razočaranje, ali i prosvjetljenje (vidi Von Franz, 2007: 162, 218).

Bettelheim ističe kako mnogo bajki u sebi krije tragičan ishod nerazumnih želja onih koji previše žele, a ujedno su nestrpljivi tijekom

čekanja da im se određena želja i ostvari. Dodaje i kako su ovakva stanja tipična za djecu (vidi Bettelheim, 2000: 67). Zaista, u ovom se slučaju može povući poveznica s djecom koja su po prirodi znatiželjna, često sanjare i maštaju o nečem nedostižnom, a najviše od svega su nestrpljivi.

Palunko je zaželio bogatstvo, ali ga nije prepoznao u liku sirote djevojke koja ga je molila da je oženi. Slušao je njezine priče jer je mislio da je ona zapravo vila koja će ga odvesti do blaga, a kada je shvatio da je u zabludi, agresivno je krenuo na ženu. Ovakav je čin nasilja u potpunosti neprihvatljiv.

Brlić-Mažuranić je u bajci ukazala na žensku snagu, upornost, hrabrost, ljubav, nepokolebljivost, ali i ovisnost o muškarcu. Žena je bez Palunka bila izgubljena, beživotna. Uspoređujući ženu onoga i ženu suvremenoga vremena, nailazimo na mnoge razlike, ponajprije u toj ovisnosti i (samo)poštovanju. Suvremena je žena samostalna, ima mnogo više samopoštovanja i samopouzdanja, zna se izboriti za svoje ravnopravno mjesto u društvu.

Također, posebna je pozornost na liku dječaka Vlatka. Dječak je prikazan u dvije životne sfere i okruženju, bogatom i siromašnom. Iz psihološke perspektive može se reći da je riječ o kulturnom pomaku pozicije djeteta. Posebna je pozicija djeteta u obiteljima višeg društvenog sloja gdje je ono u središtu obiteljskog života. Upravo je u takvoj poziciji bio maleni Vlatko kod Morskoga Kralja. S druge ga se strane u siromašnoj obitelji tretiralo na drugačiji način (vidi Molvarec, 2017: 329).

Kao što je već spomenuto, snažna je simbolika vidljiva u broju tri. Tako se žena susrela s tri velike prepreke na putu do svoga cilja. Bettelheim ističe kako susreti sa zvijerima zapravo simboliziraju suočavanje s nasilnim sklonostima, strepnjama, dok susreti s čudnim likovima simboliziraju i označavaju upoznavanje samoga sebe (vidi Bettelheim, 2000: 195).

Završetak je bajke naravno sretan, iako glavni likovi sve zaboravljaju i ponašaju se kao da se ništa nije dogodilo. Oni su ponovno zajedno, Palunko je vratio svoje mjesto i ulogu vođe u obitelji, žena je ponovno pasivna i ovisna o njemu, baš kao i dječak, iako je pravi vođa upravo žena. Ona je ta koja je spasila i vratila svoju obitelj, no u skladu s ondašnjim vremenom u prvome je planu muškarac, iako bismo mogli reći da je u ovom slučaju pravi junak upravo žena.

6.3. Utjecaj *Priča iz davnine* na pisano stvaralaštvo učenika

Priče iz davnine snažno utječu na učenike, osobito one u mlađoj dobi. Njihova se percepcija s vremenom mijenja, a samim time i njihov doživljaj djela.

Spomenuli smo stil, način, jezik pisanja Ivane Brlić-Mažuranić koji se umnogome razlikuje od suvremenog načina pisanja. Ondašnji su učenici i djeca općenito mnogo bolje shvaćali bajke i njihove poruke. Dosadašnja istraživanja pokazuju da današnji učenici na spomenutu zbirku nerijetko gledaju kao na jednu od najvećih prepreka u književnosti i brzo se umaraju tijekom čitanja, a zbirku zbog svoje složenosti ne čitaju samostalno. Suočavaju se s velikim brojem nepoznatih riječi, no to ne čudi pošto je učenički rječnik oskudan, on je još u procesu razvijanja. Opseg učeničkog rječnika važan je čimbenik čitanja iznimno u ranoj fazi učenikova odgoja i obrazovanja. Osim nepoznatih riječi poteškoće im mogu zadavati i početna slova (inicijali) koja su u starijim izdanjima ukrašena slikama te rjeđe - oštećene stranice knjige.

Riječi koje su današnjim generacijama daleke, a nadasve čudne, mogu potaknuti učenike na dodatno istraživanje njihova značenja, a u tome im mogu pomoći njihovi nastavnici i roditelji. Od iznimne je pomoći i značenje nepoznatih riječi koje se nalazi u novijim izdanjima zbirke najčešće na lijevoj i desnoj strani odmah uz njima nepoznatu riječ u tekstu. Važno je prije svega da učenik za riječ koja je njemu nepoznata pročita i protumači njezino objašnjenje jer ako do toga ne dođe postoji mogućnost da učenik nastavi s čitanjem lektirnoga djela iako nije razumio određene riječi. Najgori mogući ishod je taj da učenik odustane od čitanja. Tada čitanje prestaje biti užitak i učenik je primoran zatražiti pomoć od nekoga da mu prepriča kratak sadržaj djela.

Nepoznate riječi trebale bi biti dodatni poticaj u njihovom osobnom razvoju, ali i razvoju stvaralaštva.

Što se samoga sadržaja tiče, on je prilično shvatljiv svima, no za detaljne analize veliku ulogu imaju nastavnici i učitelji koji učenicima daju upute na što trebaju obratiti pozornost, gdje će pronaći potrebne informacije i slično.

Na taj se način učenici aktiviraju, postaju svjesni svojih mogućnosti koje dodatno proširuju i obogaćuju razvijajući pritom svoj vanjski i unutarnji svijet. Samo tako može doći do prave i istinske interakcije između čitatelja (učenika) i književnoga djela.

Sve to dovodi do aktivnoga učenja čemu se i teži u današnjem obrazovanju. Mnogo je elemenata koji otkrivaju važnost aktivnoga učenja:

- takve su aktivnosti intelektualno poticajne, djelotvorne u održavanju motivacije
- takve aktivnosti pomažu u razvoju sposobnosti učenja potrebnih za organizaciju aktivnosti, interakcijskih sposobnosti u suradničkim aktivnostima
- učenici prihvaćaju te aktivnosti jer im omogućuju napredak i potiču pozitivan odnos učenika prema sebi, drugima i predmetu
- suradničke aktivnosti omogućavaju bolji uvid u tijek aktivnosti učenja (učenici međusobno surađuju, istražuju, raspravljaju...) (vidi Peko; Munjiza; Sablić, 2007: 39).

Čitajući bajku koju smo analizirali u ovome radu, učenici se upoznaju s jednim novim svijetom, njima nepoznatim, ali prepunim različitih avantura. Prema tome likovi iz bajke imaju potencijalno veći utjecaj na učenike od stvarnih osoba koje ih okružuju jer su im ovi likovi po mnogočemu bliži. Čitatelji se s njima poistovjećuju, pronalaze se u njima i njihovim postupcima, razmišljanjima, odlukama... Likovi iz bajke postaju njihovi uzori koji im nude različita rješenja za njihove probleme. Ponekad dolazi do

nerazumijevanja uloge lika kao bitne odrednice priče. Učenik ujedno razvija svoje osobno iskustvo, razmišlja o sebi i svijetu oko sebe, dok u junacima iz bajke pronalazi sebe, razvija svoj emotivni svijet, mišljenje, stavove prema sebi i drugima. Nadalje, ovakav tip bajke omogućava učeniku i spoznaju o nekom drugom vremenu, kulturi, iskustvima ljudi...

Učenici nauče razlikovati dobre i loše osobine te karakteristike likova koje zatim prenose u stvarni svijet. Čitajući bilo koje književno djelo pa tako i *Priče iz davnine*, učenici razvijaju svoj rječnik, jezik, obogaćuju se novim izrazima, a sve im to služi za kvalitetnije usmeno i pisano izricanje osobnih misli.

U bajkama Brlić-Mažuranić učenici pronalaze različite riječi, između ostaloga, riječi koje se i danas koriste, ali i one riječi koje više nisu u upotrebi. Moglo bi se reći da čitanje zahtjevnijih tekstova učenike odvodi u svijet simbola koje moraju znati i biti u mogućnosti prepoznati kako bi ujedno shvatili poruku djela.

S obzirom na to da je svaki učenik različit, jedinstvena i neponovljiva jedinka, valja napomenuti kako je i sam utjecaj *Priča iz davnina* drugačiji na svakog pojedinca.

Za književnicu pisanje je oduvijek značilo vedrinu. Upravo je taj element nastojala i još uvijek nastoji prenijeti na svaku sljedeću generaciju.

Vedro je pisanje, bez sumnje, vrlo često pravo herojsko djelo. Ono je, po svoj prilici, danas moguće jedino uz pripomoć religije, filozofije, ili duboke samilosti prema ostalim ljudima. Ali taj herojski napor nije nikad uzaludan, već uvijek blagoslovljen. Kobna razdoblja čovječanstva mogu se uspješno prevaliti samo složnom borbom svijju protiv pesimizma i protiv namjernog iznošenja rugobe, jer ovo oboje slabi izmoreno čovječanstvo, umjesto da ga okrijepi (Brlić-Mažuranić, 2013: 252).

Ovakvo stajalište i razmišljanje može samo biti dodatan poticaj učenicima da se i sami okušaju u pisanju. Ipak, realno je stanje drugačije.

Današnjim je učenicima prilično teško razumjeti *Priče iz davnine*, a još ih je teže potaknuti na pisano stvaranje pod njihovim utjecajem. Međutim, još uvijek postoje učenici koji u ovim pričama zadivljeno i ushićeno tragaju za odgovorima na svoja pitanja, što ih motivira za stvaranje novih i njihovih priča u kojima ističu te oblikuju svoj književni identitet, ali i nadograđuju svoje *ja* koje im pomaže u snalaženju u stvarnome svijetu te komunikaciji s različitim tipovima ljudi.

6.4. Pisanje

Ključni je cilj nastave hrvatskoga jezika razvoj jezične kompetencije. Pisanje je jedna od glavnih djelatnosti u nastavi hrvatskoga jezika, ujedno predstavlja i jedan od najvećih izazova za učenike.

Tehnikom pisanja, koja je vrlo zahtjevna, učenik ovlada tijekom poučavanja u školi. Vrlo je važna i sama uloga učenika u spomenutom procesu. Za razvijanje vještine pisanja osjetljivo je razdoblje prva četiri razreda te prijelaz u 5. razred. Pritom je nužno savladavanje gramatičkih i pravopisnih pravila, ali i upoznavanje te razvijanje sposobnosti razlikovanja funkcionalnih stilova unutar hrvatskoga jezika. Sve su to elementi koji su učeniku potrebni za kvalitetno pisanje o zadanoj temi. Tijekom pisanja učenik mnogo više razmišlja o kompleksnom sadržaju teksta, a manje ga uspijeva prenijeti u pisani izraz, zbog čega bi učenici trebali unaprijediti svoj rječnik, ponajprije onaj aktivni (vidi Visinko, 2010: 70-90).

Rječnik je izuzetno bitno područje jer na temelju poznavanja riječi učenik iskazuje svoje razumijevanje, razinu površnoga ili dubinskoga znanja, razinu sposobnosti procjene i uporabe riječi. Nažalost, u nastavnoj praksi nedostaje uvježbavanje različitih strategija čitanja koje se odnose na razumijevanje riječi iz konteksta (pasivni leksik). Važno je izravno poučavanje manje poznatih i nepoznatih riječi iz književnih tekstova s

kojima se učenici susreću na nastavi. Što se više razgovara o takvim riječima, to je veća mogućnost njihova prelaska iz pasivnog u aktivni rječnik čime se postiže dopunjavanje, razvijanje, proširivanje i usavršavanje učenikova rječnika, što olakšava i usmenu i pisanu komunikaciju. Kada je riječ o pisanju sastavka, tada valja naglasiti da svaki učenik na svoj jedinstveni način jezično i stilski izražava misli, osjećaje i stavove, pokazuje sposobnosti zapažanja, prepoznavanja, razlikovanja, pamćenja, uspoređivanja, maštanja... Učenički sastavak nastaje u različitim okolnostima te uključuje nekoliko faza:

- pripremna faza u kojoj se učenik prvi put susreće s temom, prikuplja podatke te planira pisanja sastavka
- faza pisanja prema planu koja uključuje sve potrebne elemente i kompozicijske dijelove; učenik je razradio plan o tome što će pisati u uvodnome, središnjem i završnom dijelu sastavka
- faza usavršavanja napisanoga sastavka koja uključuje prepravljavanje, ispravljanje, doradu
- faza predstavljanja sastavka javnosti znači uređivanje za javnost, objavljivanje (vidi Visinko, 2010: 90-107).

Motivi i tematika pisanja mogu biti različiti, od stvarnih primjera iz učenikova života i okruženja do različitih književnih djela. *Priče iz davnine* također predstavljaju djelo koje može potaknuti učenike na pisano stvaralaštvo. U spomenutim je bajkama mnoštvo riječi i situacija koje su novim generacijama daleke i strane, no upravo one mogu biti glavni pokretač pisanja.

U cijelom tom procesu važnu ulogu ima i sam učitelj koji vodi učenika prilikom procesa pisanja. Prije svega, učitelj je taj koji zadaje temu/naslov sastavka. Nakon toga s učenicima razgovara i komentira zadanu temu, postavlja pitanja. Postoje različiti pristupi učenicima u osnovnoj i srednjoj školi, a pritom valja voditi računa o njihovim individualnim sposobnostima,

mogućnostima, željama, potrebama jer će samo tako moći u potpunosti iskazati svoju kreativnost i originalnost.

S obzirom na to da smo se u ovom radu bavili analiziranjem bajke *Ribar Palunko i njegova žena*, pisano je stvaralaštvo posljednja faza u bavljenju navedene bajke. Na temelju iste nastojat će se predstaviti određene ideje koje su učenicima poticaj za njihovo pisano stvaralaštvo.

Prije bilo kakvog sastavljanja i pisanja, važno je s učenicima usmeno analizirati i komentirati književno djelo. Posebnu pozornost valja obratiti na manje poznate i nepoznate riječi. Kako bi učenicima bilo što zanimljivije i kako bi se oni što više aktivirali, tako učitelj može osmisliti određene igre s odabranim riječima. Primjerice, u bajci *Ribar Palunko i njegova žena*, čitatelji se suočavaju s brojnim složenim i zastarjelim riječima, stoga mogu oblikovati zadatak u kojemu će učenici u paru na nastavnom listiću spojiti značenja riječi iz djela sa značenjem riječi koje se nalaze u današnjem aktivnom leksiku.

Primjer nastavnoga listića:

Spojite parove!

vas	brze
jarostan	osim
čun	djeca
čemer	potraga, ganjanje
doli	tuga
velmoža	ogorčen
čeljad	čamac
hitre	tanke grančice
žbice	velikaš, moćnik
hajka	cijeli

Za ovaj bi zadatak učenici imali tri minute, a nakon toga bi provjerili rješenja s učiteljem.

vas	cijeli
jarostan	ogorčen
čun	čamac
čemer	tuga
doli	osim
velmoža	velikaš, moćnik
čeljad	djeca
hitre	brze
žbice	tanke grančice
hajka	potraga, ganjanje

Nakon provjere i dodatnih objašnjenja riječi, učitelj bi mogao učenicima zadati zadatak pisanje sastavka o zadanoj ili slobodnoj temi, ali pritom bi u svoj pisani rad trebali uključiti riječi s nastavnoga listića. Osim takve ideje, nastavnik, na osnovnoškolskoj razini nakon komentiranja djela s naglaskom na odnose među likove i objašnjenih nepoznatih riječi, može zadati sljedeće naslove: Lov s Palunkom i Vlatkom, Jedan dan s ribarom Palunkom, Moj prijatelj Vlatko, Susret s Morskim Kraljem. Osim konkretnih naslova, učitelj može postaviti ključna pitanja koja će učenike voditi tijekom pisanja: Kakav je ribar Palunko?, Što je Palunko želio?, Kako se ponio prema ženi?, U kojem je trenutku shvatio da je zapravo bogat čovjek?

Osim uobičajenih sastavaka, učenici mogu pisati pismo nekome od likova iz bajke, primjerice ribaru Palunku, Morskome kralju... Na taj ih način mogu savjetovati, ukazati im gdje su pogriješili, ponuditi im rješenje problema i slično. Također, na temelju ilustracije, fotografije ili predloška mogu opisati lik s naglaskom na njegov vanjski i unutarnji izgled, karakter, osobine, postupke, način izražavanja...

Učenike u srednjim školama valja poticati na višu razinu, prilikom čega učenici mogu pisati o borbi između dobra i zla unutar čovjeka, slabostima ribara Palunka, snazi njegove žene, otkrivanju istine o sebi, sličnostima i razlikama između ribarovih i svojih postupaka te reakcija.

7. Zaključak

Rad je podijeljen na dva dijela koja se međusobno prožimaju i nadopunjuju. Prvi se dio odnosi na teorijski pregled bajke kao književne vrste i kako se ona razvijala tijekom vremena. Naglasak je na različitim teorijskim razmišljanjima i definicijama bajke koja je postala neizostavan, ali i iznimno složen pojam u obrazovanju. U skladu s time, ukratko je spomenut položaj i pristup bajci u osnovnim i srednjim školama s naglaskom na proces čitanja i pisanja u različitim obrazovnim ciklusima. Drugi se dio rada odnosi na život te književno stvaralaštvo Ivane Brlić-Mažuranić. U središtu je pozornosti njezina zbirka *Priče iz davnine*, točnije bajka *Ribar Palunko i njegova žena*.

Bajke su neizostavan dio učenikova školskoga života, nastavnoga procesa i života općenito. Riječ je o izuzetno poučnim djelima, ne samo za učenike, već i za odrasle koji sva ta književna djela čitaju i shvaćaju na drugačiji način iz neke druge perspektive. Bajke su pisane po prepoznatljivom obrascu, početak je kratak i neodređen, likovi su plošni, jednostavno opisani, nositelji dobrih i loših karakternih osobina. Na kraju bajke uvijek pobjeđuje dobro, a zli su likovi kažnjeni.

Kao što smo napomenuli, u ovom je radu analiziran život i rad jedne od najvećih hrvatskih književnica – Ivane Brlić-Mažuranić s naglaskom na njezine bajke, *Priče iz davnine* s posebnom pozornošću na bajku *Ribar Palunko i njegova žena* u kojoj učenici uče i suočavaju se s porukama bajke koje se primarno odnose na važnost obitelji i etičke vrline.

Pored naoko vidljivih obilježja, u bajci se ističu brojni frazemi, pojavljuje se deseterac te formulativnost kao jedne od glavnih poveznica s usmenom književnošću. Nadalje, bajka je prepoznatljiva i po svojoj poetici. Spomenuta je bajka na općenitoj razini, ali i utjecaj cijele zbirke na pisano stvaralaštvo. Naglasak je na nekoliko segmenata koji se mogu prezentirati učenicima u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju. Kao ključne

punktove izdvojili smo osnovnu problematiku bajke i međuljudske odnose koji su bliski stvarnome životu. Ovdje se ponajprije misli na nezadovoljstvo pojedinca vlastitim životom, okupiranost materijalnim koje postaje centar života, položaj i žrtvu žene, spoznaju pravih životnih vrijednosti. Rad je zaokružen poglavljem o pisanju i pisanom stvaralaštvu učenika. Jezik u bajci predstavlja veliku prepreku za razumijevanje, zbog čega učenici odustaju od čitanja, a kasnije i pisanja. Bajka im je odbojna i nerazumljiva. Upravo su zbog toga predstavljene određene ideje i načini prema kojima bi se učenicima dodatno približila bajka *Ribar Palunko i njegova žena*, ali i na temelju koje bi učenici mogli aktivno sudjelovati u analizi bajke, a potom i samostalno stvarati.

Ovaj rad predstavlja samo jedan oblik pristupa u svijet bajki i njihov utjecaj na pisano stvaralaštvo učenika. Ostalo je mnogo elemenata koje tek treba istražiti i proučiti, ali ih i prilagoditi suvremenim i nadolazećim generacijama učenika, no jedno je sigurno, a to je činjenica da bajke imaju važnu ulogu u životu i svijetu učenika te im pomažu u razvoju njihova cjelovitog bića, iznutra i izvana.

8. Literatura

- Banov-Depope, E. (2004). *Intertekstualnost u usmenoj i pisanoj književnosti*. U: *Riječki filološki dani. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa*. Riječki filološki dani. Filozofski fakultet, Rijeka.
- Banov-Depope, E. (2011). *Zvuci i znaci: interkulturene i intermedijalne kroatističke studije*. Leykam international d.o.o., Zagreb.
- Bettelheim, B. (2000). *Smisao i značenje bajki*. Poduzetništvo Jakić, Cres, Rijeka.
- Bošković-Stulli, M. (1963). *Narodne pripovijetke*. Zora i Matica hrvatska, Zagreb.
- Bošković-Stulli, M. (1970). *Priče iz davnine i usmena književnost u: Ivana Brlić-Mažuranić, Zbornik radova*. Mladost, Zagreb.
- Bošković-Stulli, M. (1971). *Usmena književnost: izbor studija i ogleda*. Školska knjiga, Zagreb.
- Bošković-Stulli, M. (1975). *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Izdavačko knjižarsko poduzeće Mladost, Zagreb.
- Bošković-Stulli, M.; Zečević, D. (1978). *Knjiga 1: Usmena i pučka književnost u: Povijest hrvatske književnosti*. Liber Mladost, Zagreb.
- Bošković-Stulli, M. (2006). *Priče i pričanje: stoljeća hrvatske usmene proze*. 2. dopunjeno izdanje. Matica hrvatska, Zagreb.
- Brlić-Mažuranić, I. (2011). *Bajke i basne*. Uredio: Brešić, V., Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, Slavonski Brod.
- Brlić-Mažuranić, I. (2013). *Članci*. Uredio: Brešić, V., Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, Slavonski Brod.
- Crnković, M.; Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početka do 1995. godine*. Znanje, Zagreb.
- Filaković, S. (2008). *Frazeologija u djelima Ivane Brlić-Mažuranić. Život i škola*. Br. 19., Osijek.

- Grković-Janović, S. (2004). *Postupajte s bajkom tankoćutno i tetošno*. U: *Priče iz davnine*. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Hranjec, S. (2004). *Dječji hrvatski klasici*. Školska knjiga, Zagreb.
- Hranjec, S. (2009). *Ogledi o dječjoj književnosti*. Alfa, Zagreb.
- Kekez, J. (1992). *Hrvatski književni oikotip*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb.
- Kos-Lajtman, A.; Horvat, J. (2009). *Tematsko-motivske veze u stvaralaštvu Vladimira Mažuranića i Ivane Brlić-Mažuranić*. U: *Riječ: časopis za slavensku filologiju*, 15(4). Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Podružnica u Čakovcu.
- Lovrenčić, S. (2006). *U potrazi za Ivanom*. Autorska knjiga, Zagreb.
- Matoš, A. G. (1994). *Klasična knjiga* u: Skok, J. (ur.), *Ivana Brlić-Mažuranić: Izabrana djela I.*, Naša djeca, Zagreb.
- Menac, A.; Fink Arsovski, Ž.; Venturin, R. (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak, Zagreb.
- Molvarec, L. (2017). *Predodžbe djece i mladih u Pričama iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić*. Libri & Liberi, sv. 5 (2).
- Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Alfa, 1. izdanje, Zagreb.
- Peko, A.; Munjiza, E.; Sablić, M. (2007). *Projektno učenje*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek.
- Pintarić, A. (2008). *Umjetničke bajke – teorija, pregled i interpretacije*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Matica hrvatska Osijek. Osijek.
- Rosandić, D. (1986). *Metodika književnoga odgoja i obrazovanja*. Školska knjiga, Zagreb.
- Skok, J. (2007). *Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić*. Nakladnička kuća *Tonimir*, Varaždinske Toplice.
- Solar, M. (2005). *Teorija književnosti*. Školska knjiga, Zagreb.

- Težak, D.; Težak, S. (1997). *Interpretacija bajke*. DiVič, Zagreb.
- Tušek Šimunković, M. (1994). *Recepcija djela Ivane Brlić-Mažuranić u svijetu* u: Vukelić, V. *Znanstvenostručni kolokvij „Život i djelo Ivane Brlić-Mažuranić“*. Odbor manifestacije u svijetu bajki Ivane Brlić-Mažuranić. Matica hrvatska, Ogranak.
- Velički, V. (2013). *Pričanje priča – stvaranje priča: povratak izgubljenom govoru*. Alfa, Zagreb.
- Visinko, K. (2009). *Dječja priča – povijest, teorija, recepcija i interpretacija*. Školska knjiga, Zagreb.
- Visinko, K. (2010). *Jezično izražavanje u nastavi Hrvatskoga jezika – Pisanje*. Školska knjiga, Zagreb.
- Von Franz, M.-L. (2007). *Interpretacija bajki*. Scarabeus-naklada, Zagreb.
- Zima, D. (2001). *Ivana Brlić-Mažuranić: monografija*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.

Izvori s interneta:

- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14719>, pristupljeno dana: 9. 3. 2020.
- Jurišić, M. (2014). *Knjiga omladini Ivane Brlić-Mažuranić*. Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu, Vol. 5 No. 1. Preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=202748, pristupljeno dana: 18. studenoga 2019.